

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 18 OKTOBER 1961 - No. 2308

**N.V. Instituut voor
Electronische Administratie**

Glashaven 10a, Rotterdam-1, tel. (010) 125751

Verricht tegen **vast tarief** administraties en rekenwerk. Loonadministratie met inbegrip van: afleveren van gevulde loonzakjes overal in Nederland, vermelding van gecumuleerde gegevens op loonslips, jaar- en kwartaalcijfers in overzichtelijke vorm, verdeling van lonen over kostensoort en -plaats naar behoefte. Tevens voorraad- en debiteuren-administratie, aangepast aan Uw eisen — Contractsduur (min. 6 maanden) naar verkiezing.

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*ministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

DALCO
Nederlandsche Fotografische
Industrie N.V.

te Soestduinen zoekt een

ADMINISTRATEUR

Rechtstreeks onder de directie is hij verantwoordelijk voor de administratieve gang van zaken in het bedrijf. De administrateur geeft leiding aan de afdelingen financiën, inkoop, boekhouding en loonadministratie. Voorts geeft hij de directie financiële adviezen. Ervaring opgedaan in een soortgelijke functie is vereist evenals een S.P.D.-diploma. Bekendheid met variabele budgettering en kostprijscalculaties is gewenst. Leeftijd omstreeks 35 jaar.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een recente pasfoto vóór 30 oktober a.s. aan de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 12771.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoornlaan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Collectivisering in het bedrijfsleven?

Nog steeds wordt het bedrijfsleven door velen tot de sfeer van het „vrije initiatief” gerekend. Hiertegenover zouden ambtenaren gedoemd zijn te vegeteren als nummers in een bureaucratisch doolhof. Door een aantal personen van verschillende huize wordt aan het bedrijfsleven echter geen aureool van paradijselijke vrijheid toegerekend. Veel opgang maakte bijv. Whytes „The organisation man”, waarin de collectivistische geest in het bedrijfsleven wordt beschreven.

Het is bekend dat bepaalde lieden er een zeker behagen in scheppen een overtrokken beeld te tekenen door een onverantwoorde generalisatie van enkele negatieve elementen. Zo betwijfelt E. Krugman of t.o.v. managers Whytes onaangename creatuur onvermijdelijk van toepassing is¹⁾. In tegenstelling tot de gangbare mening ontkent Krugman dat het vrije initiatief door de „large-scale organisation” per se wordt uitgeschakeld. Als uitgangspunt voor het bepalen van de invloed van de organisatiestructuur op het menselijk gedrag kiest hij niet de bedrijfsgrootte, doch de verschillende spanwijdte van gezag. Hierbij wordt onderscheiden tussen de „steile” structuur („the tall type”) en de „brede” structuur („the flat type”).

Het verschil tussen deze twee organisatietypen bestaat in het uiteenlopend aantal gezagsniveaus en ondergeschikte managers op zo'n niveau. Bij de steile structuur is namelijk het aantal gezagsniveaus groot en het aantal ondergeschikten beperkt. De brede structuur kenmerkt zich daarentegen door weinig gezagsniveaus en veel ondergeschikte managers. Het is niet zo, dat de steile en brede structuur alleen bij resp. grote en kleine bedrijven worden aange troffen. Uiteraard benaderen de twee organisatiestructuren de werkelijkheid op een extreme wijze. De werkelijkheid valt dan ook veelal onder een tussenvorm.

Eén van de gevolgen van de steile structuur voor het bedrijfsklimaat is de tendens naar een intensief toezicht op de ondergeschikte managers, aangezien dit door het geringe aantal van deze lieden gemakkelijk uitvoerbaar en verleidelijk is. Bij de brede structuur kan het toezicht slechts globaal zijn.

Ook het streven naar *promotie* uit zich bij de steile structuur anders dan in de, meer onpersoonlijke, verhoudingen van de brede structuur. In het laatstgenoemde geval moet de prestatie een grotere rol spelen dan het verwerven van de persoonlijke gunst van de superieur. Een geleidelijke groei naar een hogere functie wordt bij

¹⁾ „Organisation structure and the organisation man” in „Personnel” van maart 1961.

de steile structuur bevorderd door de vele treden van de gezagsladder en door het nauwe persoonlijke contact. Bij de brede structuur is een promotie echter een sprong in het duister. Naast de grotere toename van verantwoordelijkheid is er weinig gelegenheid ervaring op te doen met de wijze, waarop de voorganger de functie uitoefent. Krugman hanteert hier de levendige beeldspraak van een traumatische „zwem of ik verdrink”-situatie.

De vele gezagsniveaus bij de steile structuur vereisen uitvoerige voorschriften ten behoeve van een zo vlot mogelijk functionerende *communicatie*. Daarentegen biedt de brede structuur meer gelegenheid voor een informeel en gevarieerd gedrag. De bureaucratiseringstendens welke inherent is aan de steile structuur leidt tot bureaucratisch ingestelde managers. Krugman stelt dat deze lieden veelal een financiële, juridische of technische achtergrond hebben. De brede structuur zou daarentegen bevorderlijk zijn voor commercieel ingestelde personen met een geïnspireerd leiderschap. Hier vinden de heldendaden van individuele topmanagers hun voedingsbodem. Bij de steile structuur wordt meer geofferd op het altaar van de modieuze managementwetenschap.

Aan welke bedrijfsprocessen zijn de twee structuren het meest aangepast? De discipline van de steile structuur is volgens de auteur het meest geschikt voor het meer complexe en ingewikkelde functioneren van bedrijven in de industriële, militaire en overheidssectoren. De brede structuur zou doelmatig zijn voor technisch eenvoudige, slechts een globaal toezicht behoevende, doch aan het individuele aanpassingsvermogen hogere eisen stellende, werkzaamheden in de commerciële, dienstenverlenende, politieke en religieuze sfeer. O.i. dient men deze samenhangen niet te stringent te zien. Het gehele betoog wordt trouwens meer gekenmerkt door dikke lijnen dan door subtiele nuanceringen.

De sfeer bij een steile structuur, aldus Krugman, gaat samen met tevredenheid als de aangepaste houding („soft companies”). Het befaamde vrije particuliere initiatief kan zich evenwel uitleven in de brede structuren. Deze „hard companies” vereisen een bruisend enthousiasme als levenshouding. Verschillende ontwikkelingen, o.a. de automatisering (uitdunning van de gezagsniveaus „in het midden”), het toenemend aantal personen werkzaam in de handel en dienstenverlenende bedrijven en de toenemende erkenning van de scheppende „uncommon man” vergroten naar zijn mening de behoefte aan niet geconformeerde, initiatiefrijke managers.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Collectivisering in het bedrijfsleven?.....	967	Europa-bladwijzer No. 13b	978
De Nederlandse ondernemer: herkomst, macht en prestige, door Prof. Dr. J. A. A. van Doorn..	968	Notities:	
Consumptief krediet en sparen in Nederland (I), door Drs. A. Pais	972	Zijn de Britse managers te „slap”?.....	977
Huxley, Orwell en het Russische Partijprogramma, door Drs. E. van der Wolk.....	976	Middeleeuws, door Dr. R. A. de Widt.....	981
		De kartelbepalingen in het E.E.G.-verdrag, door Mr. R. W. Boissevain	982
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	982

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Deze zomer promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam tot doctor in de economie de heer P. Vinke op een proefschrift onder de titel „De maatschappelijke plaats en herkomst der directeuren en commissarissen van de open en daarmee vergelijkbare besloten naamloze vennootschappen”. Het betreft hier een sociologische studie, gebaseerd op breed empirisch onderzoek, dat werd verricht onder leiding van de promotor, Prof. Dr. F. van Heek, hoogleraar in de sociologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden. In onderstaand artikel worden de voornaamste resultaten van deze belangwekkende studie kort samengevat en van kritisch commentaar voorzien.

De handelseditie van dit proefschrift is als deel II opgenomen in de reeks Publikaties van het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk in samenwerking met het Sociologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden, uitgegeven door H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1961, 318 blz., f. 17,50.

De Nederlandse ondernemer: herkomst, macht en prestige

Op zoek naar het moderne ondernemerbeeld.

Er is een tijd geweest, dat de ondernemer in de ogen van het publiek een bijzonder omstreden figuur was. Volgens velen mocht hij zonder meer de motor worden genoemd van de economische en daarmee van de sociale vooruitgang, volgens een niet minder groot aantal anderen was hij veeleer een „kapitalistische uitbuiters” en een maatschappelijk overtollige profiteur van het zweet der massa's.

In onze tijd zijn beide collectieve beelden aanzienlijk opgebleekt. Men kan bovendien zeggen, dat zij over elkaar zijn komen te liggen, waardoor de opvattingen en gevoelens over de ondernemer nogal ambivalent zijn geworden, gemengd positief en negatief ¹⁾.

Het ondernemerbeeld is tevens bijzonder onscherp geworden. Een tweetal Duitse opinie-onderzoeken gaven als niet onvermakelijke uitkomst, dat het publiek veel eerder geneigd was de eigenaar van een schoenfabriek en zelfs van een kermist „ondernemer” te noemen (resp. 90 en 50 pCt. van de stemmen) dan de directeur van een N.V. die slechts door 23 pCt. van de ondervraagden als ondernemer werd beschouwd ²⁾.

Het is bepaald niet toevallig, dat juist de naamloze vennootschap aanleiding tot verwarring geeft. Het is algemeen bekend, dat deze rechtsvorm zowel in juridische als in economische kringen geleid heeft tot heftige discussies. Vele economen hebben lang staande gehouden, dat de directeur van een N.V. slechts een produktieleider, een coördinator is, die handelt in opdracht van de „eigenlijke” ondernemers, te weten de vermogensverschaffers. Geheel in deze geest werd ook juridisch de hoogste verantwoordelijkheid gelegd bij de aandeelhoudersvergadering. Dit alles werd een tijdlang volgehouden ondanks de klaarblijkelijke en steeds voortgaande verschuiving van verant-

woordelijkheden, bevoegdheden en macht van de massa der aandeelhouders naar het bestuurscentrum van de onderneming, het college van directeuren en commissarissen. Het ondernemerschap van de aandeelhouder is thans echter nagenoeg een fictie geworden.

Deze ganse ontwikkeling heeft in brede kring diepe indruk gemaakt. Sedert het befaamde werk van Berle en Means ³⁾ heeft men niet opgehouden te spreken van een „kapitalisme zonder kapitalisten”, van een „stille socialisatie” en van een wijziging van eigendomsdenken in arbeids- en inkomensdenken ⁴⁾.

Het is dan ook begrijpelijk dat politieke auteurs forse conclusies hebben getrokken. Reeds Marx zag in het ontstaan van de N.V. een beslissende aantasting van het kapitalistische stelsel: „Aufhebung des Kapitals als Privateigentum innerhalb der kapitalistischen Produktionsweise selbst” ⁵⁾. Voorlopig heeft James Burnham de meest drastische consequenties afgeschilderd in zijn geruchtmakend boek „The managerial revolution” met te poneren, dat aan de kapitalisten noch aan de socialisten, maar aan de „managers” — de leiders van het productieproces en de staatsadministratie — de toekomst behoort.

Wat van dit alles te denken? Is het inderdaad juist, dat er een nieuw type van ondernemer in wording is, dat alle andere bezig is te verdringen? Is dit nieuwe type kenmerkend voor de economische en sociale elite van onze maatschappij? Het lijkt raadzaam op dit punt gekomen de sociologen het woord te geven.

³⁾ A. A. Berle, Jr. en G. C. Means, *The modern corporation and private property*, 1932.

⁴⁾ Vgl. A. A. Berle, Jr., *Power without property*, 1959, met name hfdst. I: The habits of capital and their impact; Ch. Glász, Tien jaar ontwikkeling van de vermogensstructuur, in: *Tien jaar economisch leven in Nederland*, *Herstelbank 1945-1955*, 1955, blz. 237-268.

⁵⁾ Een citaat uit *Das Kapital*, deel III, aangehaald bij R. Dahrendorf, *Soziale Klassen und Klassenkonflikt in der industriellen Gesellschaft*, 1957, blz. 20.

¹⁾ Enige concrete aanwijzingen bij H. M. in 't Veld-Langeveld, Beroepsbeeld en beroepsprestige, opgenomen in: *Sociale stijging en daling in Nederland*, deel I, door F. van Heek o.s., 1958; blz. 83, 85.

²⁾ Aangehaald bij Vinke, *aldaar*, blz. 67.

Op zoek naar feiten.

Merkwaardigerwijze heeft de sociologie voor deze kwestie eerst laat aandacht gekregen. Al te exclusief geboeid door de problemen van de arbeidende mens, kwam de bedrijfssocioloog eenvoudig niet toe aan de problemen van de onderneming. Eerst in de laatste jaren is er in Nederland een snel groeiende interesse ontstaan voor de sociologie van de onderneming en haar leiders. De Bedrijfssociologische Studiedagen 1960 werden geheel gewijd aan het machtsproces in het bestuur van de onderneming, en verschillende auteurs vestigden de aandacht op de differentiatie naar ondernemerstype ⁶⁾.

Wat bleef ontbreken waren kwantitatieve gegevens, en het is aan dit fundamentele tekort, dat het proefschrift van Vinke thans een einde heeft gemaakt. Op grond van een breed opgezet onderzoek naar de directeuren en commissarissen van 604 grote naamloze vennootschappen hier te lande, omvattend 1.756 directeuren en 1.285 commissarissen, verschaft hij een schat van materiaal over de inkomens, functiecumulatie, sociale en geografische herkomst, kerkelijke gezindte en verwantschapsverhoudingen van deze economische bovenlaag.

Hij laat het niet bij het etaleren van feiten. Hoewel sommige van de door hem verstrekte gegevens wat bezijden het centrale betoog liggen, heeft hij het meeste materiaal direct in dienst gesteld van deze vraag: *hoever is de scheiding van eigendom en bestuur in de grote ondernemingen voortgeschreden, en welke invloed gaat er van deze scheiding uit op de sociale plaats en herkomst van de ondernemers zelf.*

Deze vraag onderzoekt hij door naast elkaar te stellen een categorie van besturende ondernemers en een van financierende ondernemers. Tot de eersten rekent hij de directeuren en commissarissen van de open N.V.'s (in totaal 295); zij zijn niet of slechts voor een klein deel eigenaar van de door hen geleide onderneming. De financierende ondernemers zijn daarentegen wel eigenaar; van deze categorie worden alleen onderzocht de besloten N.V.'s die met de open N.V.'s vergelijkbaar zijn (totaal 309 stuks).

Ondanks de samenbindende probleemstelling vallen er in het boek duidelijk twee hoofdonderwerpen te onderscheiden. Hoofdstuk V is gewijd aan de maatschappelijke plaats van beide categorieën ondernemers, uitgedrukt in machtspositie, sociaal prestige en inkomen. In dit hoofdstuk baseert de auteur zich in hoofdzaak op reeds beschikbare gegevens, studies en beschouwingen en vult dit materiaal aan met nieuwe feiten over functiecumulatie en de invloed van interne reorganisatie op uittreding van directeuren en commissarissen.

Het andere gedeelte, vooral samengebracht in hoofdstuk VI, is het „pièce de résistance” van het onderzoek, omvattend een uitgebreide hoeveelheid gegevens over de sociale stijging van de ondernemers, gemeten aan de positie van ouders en grootouders, en gecorrigeerd met verschillende andere factoren. De uit dit onderzoek naar voren komende „beroepserfelijkheid” wordt ondersteund

⁶⁾ Een opmerkelijke eerste bijdrage levert Van Heek met zijn typering van de Twentse textielfabrikanten (in: F. van Heek, *Stijging en daling op de maatschappelijke ladder*, 1945, blz. 195-278); nadien: D. Horinga, *Leiderschap en organisatie in de Nederlandse onderneming*, 1959; H. J. van Zuthem, *De integratie van de onderneming als sociologisch vraagstuk*, 1961; en het artikel van A. ter Hoeven, *Leiding en macht in de moderne onderneming*, in *Sociologische Gids*, VII, 6; nov./dec. 1960; dat op menig punt op het werk van Vinke vooruitloopt.

door een inderdaad frappant hoge graad van familie- en aanverwantschapsverhoudingen in deze kring, zowel binnen de afzonderlijke bestuurscolleges als tussen deze colleges onderling.

Enige resultaten in hoofdlijnen.

Bij zijn vergelijking van de maatschappelijke plaats van besturende en financierende ondernemers komt Vinke tot de conclusie, dat er naar macht, noch naar prestige en inkomen belangrijke verschillen tussen beide categorieën zijn te constateren.

Wat allereerst de *machtspositie* betreft, laat hij zien, dat ongeacht de verschillende machtsbases (eigendom resp. functie) de financierende en de besturende ondernemers over evenveel zeggingsmacht beschikken. Beide categorieën profiteren van oligarchische clausules en administratiekantoren, beide hebben een ruime armslag in zaken als winstbepaling en winstbestemming, beide tenslotte genieten de relatief autonome positie van de ondernemer, die zo scherp afsteekt tegen de veel sterker gebonden en gereguleerde functie van de hoge ambtenaar.

Deze uitvoerig toegelichte stellingen vinden ondersteuning in gegevens betreffende functiecumulatie, die bij besturende ondernemers niet minder, eerder meer, blijkt voor te komen dan bij ondernemers-eigenaren (zie tabel 1).

TAEBL 1.

Recapitulatie „interlockings” van directeuren naar open en hiermee vergelijkbare besloten N.V.'s

Aantal „interlockings”	Directeuren van				Totaal
	open N.V.'s		besloten N.V.'s		
	aantal	pCt.	aantal	pCt.	
0	352	48	381	52	733
2	136	43	177	57	313
3	77	48	82	52	159
4	57	47	64	53	121
5	45	54	38	46	83
6 t/m 10	110	63	63	37	173
11 t/m 15	18	58	13	42	31
16 t/m 20	12	75	4	25	16
21 t/m 25	10	91	1	9	11
26 t/m 30	2	50	1	50	2
31 t/m 35	1	100	—	—	1
36 t/m 40	1	100	—	—	1
46 t/m 50	—	—	1	100	1
	821		825		1.646

Bron: Vinke, Proefschrift 1961, blz. 277, tabel V, 1.

Ingenieus gevonden is het gegeven „uittreding bij reorganisatie”. Indien reorganisatie van een onderneming noodzakelijk is, aldus Vinke, dan duidt dit niet zelden op een ongunstige gang van zaken, waarvoor in eerste instantie directie en commissarissen verantwoordelijk zijn. Blijkt nu, dat deze figuren niet uittreden, dan ligt hierin een aanwijzing van hun macht tegenover de „aanklagende” aandeelhoudersvergadering.

Deze macht blijkt inderdaad niet gering: bij de over drie jaren geconstateerde reorganisaties in open N.V.'s trad in ruim 71 pCt. van de gevallen geen enkele directeur uit, in 62 pCt. geen enkele commissaris; slechts in 10 pCt. van de reorganisaties vond uittreding van alle directeuren plaats.

Een onderzoek naar het tweede element van de maatschappelijke positie, nl. het aan de functie verbonden *prestige*, levert een overeenkomstige uitslag op. Vinke toont aan, dat het hoge aanzien van de ondernemer in

onze maatschappij gelijkelijk toevalt aan financierende en aan besturende managers.

Wat tenslotte de *welstand* betreft, laat hij zien dat ook op dit punt besturende en financierende ondernemers een homogene categorie vormen, die bovendien als geheel een veel hoger inkomen geniet dan elke andere beroeps-categorie in de sociale bovenlaag. Indien er in onze samenleving een nivellering naar inkomen is te bespeuren, zo luidt zijn conclusie, dan zijn de grote ondernemers daarin in ieder geval niet betrokken (Vinke, blz. 125).

Sociale en familiale herkomst.

Vinke heeft aan de stijging op de maatschappelijke ladder van de ondernemers en hun voorgaande generaties zoveel aandacht besteed, omdat naar zijn mening hier de toetssteen is te vinden voor de veronderstelling, dat het behoren tot de economische elite niet langer een kwestie is van eigendomsrechten, maar van bewezen bekwaamheid, opleiding en wilskracht: de „oligarchie der eigenaars” maakt plaats voor een „ruim baan voor de bekwaamen”.

Na eerder te hebben aangetoond, dat ook de besturende ondernemers een „oligarchie” vormen, rest Vinke het nasporen van hun carrière en herkomst. Het blijft immers mogelijk, dat de betrekkelijk gesloten categorie der besturende ondernemers voortdurend vers bloed krijgt toegevoerd, en derhalve, anders dan de leiders der besloten N.V.'s, een falanx vormt van bekwaame en energieke figuren uit de lagere strata van de maatschappij.

Volgens Vinke is dit niet het geval. Beide categorieën zijn in ongeveer gelijke mate in hoofdzaak afkomstig uit de toplaag van de maatschappij, en worden slechts voor een zeer gering percentage uit de laagste regionen gerecruteerd.

TABEL 2.

Beroepen van de vaders van directeuren en commissarissen

Beroepstypen (bij geboorte der directeuren en commissarissen)	Directeuren	Commissarissen
	in procenten	
Hoogste functies in publiekrechtelijke dienst en vrije academische beroepen	13,35	28,16
Industriëlen, fabrikanten, bankiers e.d.	31,08	28,62
„Koopman” (niet nader aangeduid) ..	10,16	7,53
Leidinggevende en middelbare beroepen	11,82	10,59
Handeldrijvende middenstand	7,90	6,23
Ambachtsberoepen	10,95	7,16
Beroepen in agrarische sector	2,06	3,25
Arbeiders	5,38	5,95
Winkel- en kantoorbedienden, lagere ambtenaren, e.d.	7,30	2,51
	100 (1.506)	100 (1.076)

Bron: Vinke, Proefschrift 1961, blz. 285, tabel VI, 5.

De in tabel 2 opgenomen gegevens laten de verdeling naar *beroepstypen* zien waarmee de herkomst der ondernemers nog op een andere wijze contour krijgt. Na een exposé van nader materiaal komt Vinke dan ook tot de conclusie, dat de scheiding van eigendom en bestuur klaarblijkelijk de sociale stijging naar de categorie der ondernemers niet heeft gestimuleerd.

Indiceert dit alles reeds een vrij gesloten ondernemersgroep, de gegevens betreffende de familiale relaties tussen ondernemers bevestigen deze indruk. Wijzen wij slechts op het zeer frappante percentage van 70 pCt. directeuren met een of meer verwanten in een directeursfunctie in of buiten het door hen geleide bedrijf, onderscheiden naar

44 pCt. directeuren met verwanten op directieposten elders en 26 pCt. die verwanten hebben in de eigen directie. Na bestudering van de hier overgenomen tabellen 3 en 4 kan men het moeilijk oneens zijn met Vinke, waar hij concluderend opmerkt, dat de besturende colleges van de open N.V.'s in sociologische zin bepaald nog niet „open” zijn.

TABEL 3.

Opvolging van de vaders als directeur door de zoon; specificatie per type N.V.

Wel of geen opvolging door zonen	Open N.V. met geplaatst kapitaal tot f. 1 mln.	Open N.V. met geplaatst kapitaal van f. 1-5 mln.	Open N.V. met geplaatst kap. van meer dan f. 5 mln.	Besloten N.V.'s	Totaal
	in procenten				
Wel vader/zoon	26,5	29,9	18,2	44,7	34,7
Geen vader/zoon	73,5	70,1	81,8	55,3	65,3
Totaal bekenden	100 (113)	100 (341)	100 (313)	100 (768)	100 (1.535)

Bron: Vinke, Proefschrift 1961, blz. 310, tabel VII, 2.

TABEL 4.

Opvolging van de vaders als directeur door de zoon; specificatie naar bedrijfsklasse

Wel of geen opvolging door zoon	Bedrijfsklasse						Totaal
	Geldwezen	Scheepvaart en verkeer	Handel	Textiel	Chemie en metaal	Overige	
in procenten							
Wel vader/zoon	12,4	25,9	35,0	56,8	30,9	45,1	34,7
Geen vader/zoon	87,6	74,1	65,0	43,2	69,1	54,9	65,3
Totaal	100 (250)	100 (135)	100 (237)	100 (125)	100 (291)	100 (497)	100 (1.535)

Bron: Vinke, Proefschrift 1961, blz. 311, tabel VII, 3.

De eindconclusie is door de lezer zelf te trekken: de veel gekoesterde verwachting, dat de scheiding van eigendom en bestuur een nieuw type ondernemer zou opleveren, en invloed zou hebben op de structuur van de onderneming en de relatie tussen deze en de maatschappij, is in ieder geval voor Nederland niet in vervulling gegaan.

Vragen en bedenkingen.

Op het eerste gezicht lijkt de basis van het betoog van Vinke wel heel moeilijk aan te tasten. De zeer uitvoerig gedocumenteerde uiteenzettingen, gesteund door een massa uiterst zorgvuldig bewerkt kwantitatief materiaal, laten niet veel ruimte voor tegenspraak. Niettemin blijven bij nadere beschouwing juist enkele essentiële vragen onbeantwoord, waardoor het gehele bouwsel gevaarlijk labiel kan worden.

De eerste vraag, en tevens de meest ingrijpende, luidt, of Vinke er wel goed aan heeft gedaan zijn hele onderzoek op te hangen aan de scheiding van eigendom en bestuur. Dat het hier om een bijzonder belangrijk probleem gaat, staat buiten kijf, maar het is niet toevallig, dat dit probleem juist in kringen van economen en juristen zo heftig is bediscussieerd, en door politieke auteurs werd aangegrepen en uitgewerkt. De scheiding van eigendom

en bestuur en alles wat daarmee in het ondernemingsbeeld samenhangt, dreigt immers een hoeksteen weg te slaan uit de sociaal-economische orde die op de eigendom is gebouwd. Zij tast daardoor tegelijk de ideologie van die orde aan alsmede de bijbehorende juridische constructies en economische theorieën.

Voor de socioloog ligt de zaak bepaald anders. Hem interesseert het in deze affaire niet te weten wie (rechtens) „eigenaar” is, of wie (economisch gezien) „ondernemer” mag heten, maar uitsluitend wie (maatschappelijk gezien) de macht heeft, d.w.z. wie in feite de toegang beheerst tot het ondernemingsvermogen en daarmee een voorkeurspositie bezet in de verdeling van de opbrengst uit dit vermogen.

Nu blijkt uit alles wat wij weten, dat door de overgang van besloten naar open naamloze vennootschap de machtspositie van de ondernemer niet is aangetast. Via oligarchische manipulaties en vooral ook langs de weg der interne financiering is hij eerder méér dan minder autonoom geworden tegenover de kapitaalverschaffers ⁷⁾. Dat de ontwikkeling van de N.V. de bedrijfsjuristen en de bedrijfs-economische theoretici hoofdbreken bezorgt, kan de socioloog betrekkelijk koud laten, indien hij slechts constateert, dat de besturende ondernemers qua macht nagenoeg even sterk staan als de ondernemers-eigenaren, daar zij op overeenkomstige wijze over winstdeling, investering en reservering kunnen beslissen.

Deze constatering — die Vinke zelf doet — trekt echter het vloerkleed onder zijn voeten weg. Het heeft er nu immers veel van, dat de formule „scheiding van eigendom en bestuur” hoogstens een juridisch en politiek-ideologisch strijdpunt aanduidt, maar geen vertrekpunt kan zijn voor een sociologisch onderzoek naar de machtspositie van de ondernemer en de daaraan gekoppelde factoren maatschappelijk aanzien en inkomen.

Dat allerlei sociologen in deze formule te veel hebben gezien is door Vinke wel aangetoond, maar tegelijk maakt hij in zijn boek dezelfde vergissing: hij ziet er te veel in.

Hij ziet er ook te weinig in, en daarmee komen wij tot de tweede vraag: heeft Vinke bij zijn onderzoek wel de juiste indicatoren gekozen? De overeenkomst in sociale plaats en herkomst van besturende en financierende ondernemers behoeft niet te wijzen op het eveneens ontbreken van verschillen in ander opzicht.

Als zodanig zouden wij enkele ontwikkelingen in de moderne onderneming willen aanstippen, die door vele auteurs zijn gesignaleerd, maar bij Vinke op de achtergrond blijven of worden gedrongen:

a) de wederzijdse doordringing van staat en economie, zowel tot uiting komend in de politiek der geléide economie en het sociaal beleid als in de uitbreiding van het staatsbedrijf en in wat Van Poelje noemt „het elkander doordringen van de beginselen van openbaar bestuur en particulier beheer” ⁸⁾. Aan de ene kant loopt Vinke hier wat vluchtig overheen, aan de andere kant laat hij na aan te tonen, dat er, zoals hij meent, geen sprake is van een naar elkaar toegroeien van het leiderstype bij grote onderne-

⁷⁾ Aan de grote betekenis van de interne financiering voor de macht van de ondernemer gaat Vinke wat erg gemakkelijk voorbij. Toch is dit een fundamentele factor-ter verklaring van de gelijke macht van de besturende ondernemers en de eigenaars van de besloten N.V. Zie met name de frappante cijfers over de toenemende interne financiering in het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, *De hervorming van de onderneming*, 1959, blz. 22; verder Berle, *Power without property*, blz. 38-46

mingen, partijen, grote organisaties en overheidsdiensten;

b) de sterke groei en fusering van ondernemingen, gepaard gaande met een toenemende bureaucratisering en professionalisering van het management ⁹⁾. Een hem gebleken verschil tussen het percentage academici bij besturende en dat bij financierende ondernemers had hem op een spoor kunnen zetten;

c) de veranderende sociale opvattingen en houding van de moderne ondernemer. Vinke wenst deze kant van de zaak uitdrukkelijk buiten beschouwing te laten (blz. 5), maar degenen die hij bestrijdt gaan juist uit van een verandering in functie en dus in gedrag, terwijl Vinke zich beperkt tot het onderzoek naar de sociale positie.

Al bij al meen ik, dat Vinke zich te zeer heeft vastgebeten in een juridisch-economisch criterium en daardoor is voorbijgegaan aan sociologisch vruchtbaarder uitgangspunten, zoals elders in de literatuur reeds geformuleerd ¹⁰⁾.

Tenslotte *de derde opmerking*: doordat in Vinke's werk uitsluitend een momentopname wordt gegeven, ontnemt hij zichzelf de mogelijkheid vast te stellen in welke richting de structuur van het ondernemerschap zich ontwikkelt.

Deze statische aanpak is daarom zo jammer, omdat vrijwel alle schrijvers over deze materie spreken van een nieuw opkomend en zich doorzettend managertype, en dat is nu precies het proces dat Vinke op grond van zijn onderzoek niet kan analyseren. Door de beide typen van ondernemers naast elkaar te plaatsen, blijft de vraag open, in hoeverre zij na elkaar optreden. Pas bij de bespreking van het ondernemers-„familisme” wordt zwak merkbaar, dat ook Vinke in tendenties denkt (blz. 207, 217), maar elders worden de gegevens nimmer in de tijd geplaatst.

Bij deze drie opmerkingen — deels bedenking, deels wens — zouden wij het willen laten ¹¹⁾. Zij doen weinig af aan de uitzonderlijke prestatie, die de schrijver heeft geleverd. Zijn boek is niet alleen een bijdrage tot objectief maatschappelijk inzicht, maar ook van direct praktisch nut. De vaak sterk speculatieve beschouwingen over deze gevoelige materie hebben op menig punt een stevige feitelijke correctie gekregen.

Rotterdam.

Prof. Dr. J. A. A. VAN DOORN.

⁸⁾ Geciteerd bij A. van Braam, *Ambtenaren en bureaucratie in Nederland*, 1957, blz. 117; zie voorts diens opmerkingen over de moeilijke begrensbaarheid van overheidsinstellingen en particuliere instituties (blz. 8) en de door hem verstrekte gegevens over de uitbreiding van de staatsbedrijfssector in deze eeuw (blz. 33). Voorts interessant vergelijkend materiaal betreffende een aantal landen bij V.P. Duggal, *Optimum extent and operation of the public sector, with special reference to the Netherlands*, 1961, vooral blz. 92, 101-104. In het licht van deze feiten is het onjuist de ideeën van Burnham zo volstrekt te verwerpen als Vinke doet.

⁹⁾ Wat de groei en de fusies betreft kan worden gezegd, dat deze wellicht belangrijker zijn ter verklaring van de opkomst van een nieuw ondernemerstype dan de scheiding van eigendom en beheer, die vaak slechts een gevolg van de groei was. Wat de bureaucratisering en professionalisering betreft, zij verwezen naar de snel gegroeide interesse voor *management development*. Zie voorts R. Bendix, *Work and authority in industry*, 1956. Part Two: The bureaucratization of economic enterprises, blz. 198-253.

¹⁰⁾ Daarbij moet vooral gewezen worden op de zeer belangrijke onderzoeken van Bendix over verschuivingen binnen de categorie der Amerikaanse managers, verdeeld over drie sociologische ondernemerstypen. Zie Bendix, *aldaar*, blz. 226 vv.

¹¹⁾ Een ernstig bezwaar hebben wij nog tegen de toepassing van de beroepsprestigeschaal op de mobiliteit van ondernemers, maar een uitwerking van dit bezwaar zou te veel in technisch-sociologische richting gaan en daarom in dit tijdschrift niet op zijn plaats zijn.

Na een begripsbepaling en een overzicht van verschijningsvormen van consumptief krediet en sparen, onderzoekt schrijver de relaties tussen deze grootheden. Voorts worden de samenhangen met de levens- en conjunctuurcyclus nagegaan. Voor de Verenigde Staten is geconstateerd dat een daling van het nationaal inkomen gepaard gaat met een afnemende van het consumptieve kredietvolume. De omvang van de consumptieve kredietverlening is in ons land niet nauwkeurig bekend. De informatielacune schuilt voornamelijk in het afbetalingskrediet bij de detailhandel. De ontwikkeling van het consumptieve krediet in Nederland in de jaren 1955 tot 1961 wordt gedetailleerd in beschouwing genomen. Hieruit blijkt dat de ontwikkeling van het afbetalingskrediet en van het verbruik van duurzame consumptiegoederen een — overigens te verwachten — parallelliteit vertoont. De Nederlandse jaargegevens zijn in het algemeen niet in strijd met de stelling, dat een gunstige inkomensontwikkeling zowel aanzienlijke gezinsbesparingen indiceert als een hoog niveau van (duurzame) consumptie en een belangrijke consumptieve kredietvraag veroorzaakt (stelling van Katona).

Consumptief krediet en sparen in Nederland

(I)

Begripsbepaling en verschijningsvormen.

Kredietverlening is — naar de omschrijving van Prof. G. M. Verrijn Stuart — het beschikbaar stellen van aanwezig goed in ruil voor toekomstig goed. De onderscheiding tussen consumptief en productief krediet is te herleiden tot de doeleinden, waarvoor het krediet wordt aangewend. Consumptief krediet wordt opgenomen teneinde de consumptie in het heden te vergroten. Productief krediet maakt het inslaan van „productie-omwegen” mogelijk, d.w.z. met het opgenomen krediet worden productiemiddelen aangeschaft. De aard van de met het krediet aan te schaffen goederen zal niet steeds uitsluitend kunnen geven omtrent de vraag of de aanwending van het krediet productief dan wel consumptief is. Bij de bestudering van geaggregeerde gegevens inzake de kredietverlening is het arbitrair trekken van grenzen tussen productief en consumptief krediet dan ook niet te vermijden.

Consumptief krediet wordt in ons land in vele vormen verleend. Onder deze vormen is het *afbetalingskrediet* van groot tot overwegend belang. De afbetalingstransactie wordt in de „Wet op het afbetalingsstelsel 1961” nogal langademiĝ omschreven als:

„Iedere overeenkomst en ieder samenstel van overeenkomsten met de strekking, dat een der partijen ervoor heeft te zorgen, dat aan een tweede partij het genot van een roerend goed wordt verschafte of een bij algemene maatregel van bestuur aangewezen dienst wordt verleend, en dat deze tweede partij aan de eerste partij, dan wel aan een derde partij, die te dezer zake met de eerste partij samenwerkt, betalingen heeft te doen, waarvan tenminste twee na het tijdstip, waarop met het verschaffen van het genot of het verlenen van de dienst een aanvang is gemaakt en van deze laatste tenminste één later dan drie maanden na dat tijdstip”.

Afbetalingskrediet wordt door de financieringsmaatschappijen en de detailhandel verleend ¹⁾.

Daarnaast kent men het zogeheten *volkskrediet*, dat voor het overgrote deel tot de consumptieve sfeer behoort. Het wordt door het C.B.S. gedefinieerd als: „het con-

sumptief, resp. productief klein-krediet, verleend aan personen met in het algemeen regelmatig vloeiende inkomsten, in bedragen, die gewoonlijk niet hoger zijn dan f. 1.500 per lening, welke kredieten in een, veelal groot, aantal termijnen worden afgelost”.

Tal van instellingen houden zich met de verstrekking van volkskredieten bezig, zoals bijv. gemeentelijke volkskredietbanken, particuliere geldschietbanken, betaalzegelkassen enz. De door de handelsbanken verstrekte „persoonlijke leningen” horen in wezen eveneens in deze categorie thuis.

Het vorenstaande is geen uitputtend overzicht van de vormen van consumptieve kredietverlening. Men denke bijv. aan het gewone rekeningkrediet, dat door de winkelier wordt verleend wanneer rekeningen niet contant worden betaald, mits deze rekeningen natuurlijk betrekking hebben op consumptieve bestedingen. Voorts zijn daar nog de geldleningen voor consumptieve doeleinden, die niet in bovengenoemde kredietvormen zijn begrepen.

Men spreekt in het geval van kopen op krediet wel van „achteraf sparen”. De gedachtengang daarbij is, dat de aanschaffing van het betrokken goed (resp. dienst) de consumptieve daad vormt en het geleidelijk afbetalen van de aangegane kredietschuld een vorm van sparen is ²⁾. Hiertegenover valt dan te plaatsen het „vooraf sparen”, waarbij het terzijde leggen van een deel van het inkomen vóór de aanschaffing geschiedt. Wat de besparingen „vooraf” betreft zullen wij ons in dit artikel bepalen tot de gegevens van de plaatselijke spaarbanken, de boerenleenbanken en de Rijkspostspaarbank. Hoewel onder de spaargelden bij deze instellingen ook bedrijfsmiddelen voorkomen kan worden aangenomen, dat stellig het grootste deel van de ingelegde en opgenomen bedragen niet in de bedrijfs sfeer thuis hoort.

De laatste jaren zijn ook de handelsbanken zeer actief geworden op het terrein der gezinsbesparingen. Het totaal

¹⁾ In dit artikel wordt onder koop op afbetaling steeds mede de huurkoop begrepen. Huurkoop en koop op afbetaling zijn, economisch gezien, gelijk te stellen.

²⁾ Zie Prof. P. Hennipman: „De economische problematiek van het sparen”, 1956, blz. 170 e.v.; Aanvullende studieën bij het verslag over 1953 van de Algemene Spaar- en Lijfrentekas van België.

tegoed op spaarrekeningen bij deze banken overtreft momenteel de f. 1 mrd. De handelsbanken zijn echter dermate karig met gegevens over de ontwikkeling van de bij hen aangehouden spaarrekeningen, dat het niet wel doenlijk is deze in alle opzichten in de navolgende analyse te trekken.

Relaties tussen sparen en consumptief krediet.

Omtrent het consumptieve krediet zijn vele gegevens bekend, die buitenlandse — met name Amerikaanse — verhoudingen betreffen. In Nederland zijn de gegevens echter in dit opzicht op micro-economisch niveau verwaarloosbaar gering in aantal en op macro-economisch niveau, gelijk wij zullen zien, onvolledig. Zo is aan de hand van het gepubliceerde materiaal thans ten hoogste voor macro-economische gegevens na te gaan of de navolgende uitspraak van G. Katona betreffende de instelling van de consumenten in de Verenigde Staten ook gelding bezit voor Nederland. Katona constateerde namelijk: „Both improvement of living standards and accumulation of reserve funds are viewed as positive goals which people in general wish to attain ... Optimism, the feeling of security and confidence stimulate both”³⁾.

Met andere woorden: het vormen van liquide reserves, waaronder spaarbanktegoeden een belangrijke plaats innemen, en het aangaan van kredietverplichtingen teneinde het comfort te vergroten zouden geen alternatieven zijn: zij zouden eerder complementair dan concurrerend zijn. Men overweegt echter, dat zelfs indien blijkt, dat de ontwikkeling van gezinsbesparingen en van het consumptief kredietvolume gelijkgericht is, het de vraag blijft of de besparingen zich bij ontstentenis van consumptief krediet niet op een hoger niveau zouden bevinden dan wanneer de mogelijkheid voorhanden is goederen en diensten te verwerven zonder daartoe van tevoren de middelen te accumuleren. De vraag lijkt ons tot op zekere hoogte bevestigend te beantwoorden.

Te dien aanzien kan worden opgemerkt, dat de motieven welke men heeft voor het vormen en aanhouden van spaar-tegoeden bepalen in hoeverre er sprake zal kunnen zijn van interacties tussen besparingen en vraag naar consumptief krediet⁴⁾. Het sparen voor de aanschaf van duurzame verbruiksgoederen zal bijv. gevoeliger voor de ontwikkeling van het consumptieve krediet zijn dan de besparingen, welke worden geëffectueerd om „een appeltje voor de dorst” te bezitten, als reserve voor de oude dag enz. Hetgeen niet wegneemt, dat een onverantwoord gebruik van krediet een dergelijk beslag op het inkomen kan gaan leggen, dat zelfs de besparingen, die niet direct gericht zijn op het verwerven van goederen en diensten, er door in het gedrang kunnen komen.

Het is anderzijds stellig onjuist te poneren, dat in een ieder, die bijv. op afbetaling koopt, een potentiële spaarder verloren is gegaan. Terecht is door Th. Rees van den Ende⁵⁾ opgemerkt, dat voor de meerderheid der kopers bij uitgaven van flinke omvang geen keuze bestaat tussen directe contante aankoop uit gespaarde gelden en koop op afbe-

taling, doch tussen gaan sparen voor laterē contante aankoop en koop op afbetaling. Men zou ongetwijfeld de kracht tot doelsparen overschatten indien men vrijwillig spraken voor het contante bedrag op een lijn zou stellen met het terzijde leggen voor de verplichte afbetalings-termijn.

Levens- en conjunctuurencyclus.

Wij zullen te dezer plaatse niet ingaan op de betekenis, die het consumptieve krediet voor de economische ontwikkeling kan hebben. Wel willen wij de aandacht vestigen op de stelling, dat benutting van consumptief krediet een begeleidend verschijnsel is van groei, zowel in micro- als in macro-economisch opzicht.

Uit onderzoekingen in de Verenigde Staten is gebleken, dat koop op afbetaling doorgaans met de grootste frequentie optreedt bij jonge gezinnen met opgroeiende kinderen. Het stadium van de levenscyclus, waarin een gezin zich bevindt, is trouwens zeer belangrijk ten aanzien van de vraag of van krediet gebruik zal worden gemaakt (en zo ja, voor welke doeleinden). In samenhang hiermede blijkt ook de leeftijd van het gezinshoofd een factor van betekenis te zijn: jonge mensen zullen namelijk in het algemeen optimistischer zijn omtrent een toekomstige toename van hun inkomen dan ouderen, hetgeen een stimulerende factor is bij het aangaan van kredietschulden. De conjunctuurbeweging met ups en downs in inkomens (en inkomensverwachtingen!) beïnvloedt de omvang van het consumptieve krediet in sterke mate. Wanneer de volkshuishouding zich in een hausseperiode bevindt en de reële inkomens stijgen, pleegt zulk een inkomensstijging begeleid te worden door een meer dan evenredige toename van de vraag naar duurzame consumptiegoederen. Gelet op de nauwe band tussen consumptief krediet en duurzame verbruiksgoederen — waarop wij hieronder nader ingaan — is zulk een ontwikkelingsgang van invloed op de consumptieve kredietverlening.

In een periode van hoogconjunctuur zijn de inkomensverwachtingen gunstig: men durft de verplichtingen van de kredietschuld aan. Het expansieproces van het krediet in de hausse wordt nog bevorderd door het feit, dat in die periode meestal veel nieuwe produkten op de markt verschijnen, terwijl men bovendien geneigd is tot aanschaffing van duurere kwaliteiten. Voorts moet aan de prijsverwachtingen van de consumenten betekenis worden toegekend i.v.m. de vraag naar krediet. Voor de Verenigde Staten is eveneens geconstateerd, dat een daling van het nationaal inkomen gepaard gaat met een afnemende van het consumptieve kredietvolume. Door vele auteurs worden de cyclische inkomensfluctuaties als de belangrijkste factoren achter de evolutie van de vraag naar consumptief krediet gezien. Ook de cyclische wijzigingen in de inkomensverdeling zouden ten deze van belang zijn.

De groei van het consumptieve krediet in Nederland.

Trendmatig is in Nederland een groei van de consumptieve kredietverlening onmiskenbaar. Dit kan worden gesteld niettegenstaande het feit, dat de omvang van het consumptieve krediet ons land niet nauwkeurig bekend is. Omtrent het volkskrediet beschikt men al vele jaren over volledige gegevens en ook de cijfers, welke het C.B.S. van de financieringsmaatschappijen binnenkrijgt zijn thans vrijwel volledig. Eveneens publiceert het C.B.S. de laatste tijd regelmatig gegevens omtrent de door handelsbanken verstrekte persoonlijke leningen, welke kredietvorm ten

³⁾ G. Katona: „Attitudes toward saving and borrowing” in „Consumer Instalment Credit”, 1957.

⁴⁾ Zie bijv. A. Kisselgöf: „Factors affecting the demand for consumer instalment sales credit”, 1952; F. Baarsen: „Konsumtionskredit kontra sparande” in: „Svensk Sparbankstidskrift”, 1961 III; Th. Hjortkjaer: „Sparevaner og opsparings-motiver”, 1955; „Handbuch der Teilzahlungswirtschaft”, 1959.

⁵⁾ Th. Rees van den Ende: „De economie van de koop op afbetaling”, 1950.

onzent eerst enige jaren geleden is geïntroduceerd. De informatielacune schuilt voornamelijk in het afbetalingskrediet bij de detailhandel.

Het C.B.S. verzamelt door middel van een schriftelijke enquête reeds enige jaren gegevens omtrent de afbetalingsomzet bij grootwinkelbedrijven, postorderbedrijven en andere detailzaken, doch deze kunnen geen aanspraak op volledigheid maken. Ten hoogste kunnen zij een globale indruk verschaffen omtrent de ontwikkeling van deze kredietvorm.

te verwaarlozen omvang was, bleek er niettemin een duidelijke toeneming sinds 1939, het voorlaatste jaar waarin gepoogd was de totale omvang van het afbetalingskrediet te benaderen. Toen bedroeg de afbetalingsomzet in de consumptieve sector namelijk slechts 0,6 pCt. van het nationaal inkomen.

In de tabel is een aantal gegevens samengevat omtrent de ontwikkeling van enkele categorieën consumptief krediet sedert 1954. Men overweegt wel, dat de diverse kredietcategorieën kwantitatief sterk uiteenlopen. Zo zal in 1960

Procentuele veranderingen t.o.v. het voorgaande jaar

jaar	reëel nat. inkomen	verbruik duurz. consumptiegoederen		afbetalingsomzet	krediet verleend door:			spaarbankbesparingen		
		waarde	hoeveelheid		gemeentelijke volkskred. b.	partic. geldsch. banken	betaalzegelkassen	excl. vergoede rente	incl. vergoede rente	incl. handelsbanken en rente
1955	+ 9	+ 14	+ 13	+	+ 10	+ 15	+ 6	+ 43	+ 36	+ 37
1956	+ 4	+ 14	+ 18	—	+ 5	+ 5	+ 3	— 29	— 21	— 19
1957	+ 1	+ 2	— 1	—	+ 10	+ 8	+ 4	— 78	— 53	— 34
1958	.	— 2	— 1	—/+	+ 9	+ 13	— 4	+ 670	+ 250	+ 175
1959	+ 8	+ 6	+ 6	+	+ 14	+ 8	+ 2	+ 22	+ 20	+ 21
1960	+ 8	+ 14	+ 12	+	+ 10	+ 15	+ 7	— 1	+ 2	+ 22

Bron: Publikaties C.B.S.

In 1954 is door het C.B.S. een raming gemaakt van de totale omvang van het afbetalingskrediet in Nederland, hetgeen mede op basis van een mondeling steekproefonderzoek is geschied. Sedertdien bepaalt men zich tot de gegevens, welke worden verkregen uit de genoemde schriftelijke enquêtes. Het onderzoek van 1954 toonde een totale consumptieve afbetalingsomzet van omstreeks f. 240 mln., hetgeen neerkwam op ca. 1 pCt. van het nationaal inkomen, 1½ pCt. van de gezinsconsumptie en op 6 pCt. van de waarde van het verbruik van duurzame consumptiegoederen. (N.B. het verleende afbetalingskrediet is gelijk aan de afbetalingsomzet verminderd met de zgn. aanbetsaling. Rente en kosten laten wij — ook in het navolgende — buiten beschouwing).

Hoewel het consumptieve krediet in 1954 dus nog van

de afbetalingsomzet stellig meer dan f. 300 mln. hebben bedragen, terwijl het krediet verleend door de drie genoemde categorieën van volkskredietinstellingen resp. ca. f. 60 mln., ruim f. 10 mln. en ca. f. 40 mln. heeft belopen.

Met het oog op de onvolledigheid van het beschikbare materiaal hebben wij ons in de kolom betreffende het afbetalingskrediet bepaald tot het aangeven van de richting van ontwikkeling. Met inachtneming van hetgeen reeds is gesteld omtrent deze onvolledigheid kan inzake deze kredietvorm het volgende worden opgemerkt. De voor het jaar 1955 beschikbare gegevens duiden op een belangrijke toeneming van de afbetalingsomzet t.o.v. 1954. Deze zal voor de detailhandel en de financieringsinstellingen tezamen op ruim 10 pCt. kunnen worden gesteld.

(advertentie)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

ned

In 1956 — toen wettelijke maatregelen zijn getroffen ter inperking van het kopen op afbetaling — is de afbetalingsomzet waarschijnlijk gedaald. Zowel bij de financieringsmaatschappijen als bij de detailhandel geeft het debiteuren-saldo in dit jaar van primo op ultimo een daling te zien.

In 1957 daalt de afbetalingsomzet vergeleken met 1956. Bepalen wij ons tot de zelfgefinancierde afbetalingsomzeten van de detailhandel, dan kan een geringe daling worden geconstateerd. Het gemiddelde kassastortingspercentage is van 1956 op 1957 belangrijk toegenomen. Het door deze branche verleende afbetalingskrediet is derhalve sterker verminderd. De daling zal in de orde van 5 pCt. geweest zijn.

Het jaar 1958 geeft een verdeeld beeld te zien. Wederom de zelfgefinancierde afbetalingsomzet in beschouwing nemend, valt voor de postorderbedrijven en de grootwinkelbedrijven een aanzienlijke groei te constateren; de overige detailhandel ziet de afbetalingsomzet echter met 6 pCt. dalen. (Ook het door de financieringsmaatschappijen verleende consumptieve krediet daalt). In dit jaar zijn de bepalingen omtrent de minimale kassastorting verzacht. De bepalingen t.o.v. de looptijd der kredieten zijn eerst in 1959 vervallen.

In 1959 zet de sterke groei van de postorderbedrijven zich door, evenals in 1960. (In elk van de jaren 1958/1960 is de jaarlijkse aangroeiing van de afbetalingsomzet bij deze bedrijven in de buurt van de 25 pCt. gelegen). De grootwinkelbedrijven hebben in 1959 omstreeks 15 pCt. meer op afbetaling verkocht dan in 1958. Voor de overige detailhandel ligt de aanwas rond de 5 pCt. Ook de consumptieve kredietverlening der financieringsmaatschappijen stijgt.

Het jaar 1960 is wat de groei van de afbetalingsomzet betreft niet alleen voor de postorderbedrijven goed geweest. Ook de grootwinkelbedrijven breidden hun activiteit ten deze uit (met meer dan 10 pCt.). Hetzelfde geldt voor de overige detailhandel (toeneming rond 7 pCt.). De financieringsmaatschappijen breidden hun consumptieve kredietverlening eveneens belangrijk uit. In het najaar van 1960 zijn weer wettelijke regelingen ter beteugeling van de groei van het afbetalingskrediet ingevoerd: deze hebben de groei van de kredietverlening in het vierde kwartaal getemperd.

Plaatst men de ontwikkeling van het afbetalingskrediet tegenover die van de overige reeksen van de tabel dan valt erop te wijzen, dat met uitzondering van 1956 de ontwikkeling van het afbetalingskrediet en van het verbruik van duurzame consumptiegoederen een — overigens te verwachten — parallelliteit vertoont. Er zijn — gemiddeld over de gehele periode 1954/1960 bezien — geen aanwijzingen voor een belangrijk verschil in groeitempo tussen beide reeksen ⁶⁾. Zo menen wij de omvang van de kredietomzet aan het eind van de beschouwde periode op ten hoogste 8 à 10 pCt. van de waarde van het duurzame verbruik te kunnen stellen. (Hiermede is niet gezegd, dat alle consumptieve krediet zou worden aangewend ter verwerving van duurzame consumptiegoederen).

De besparingen en het consumptieve krediet(jaargegevens).

Anders dan in 1955 blijken in 1956 (Suez, Hongarije!) de spaarbankbesparingen t.o.v. het voorgaande jaar af te

⁶⁾ Wel heeft de stijging der kredietverlening sedert 1957 belangrijk grotere vormen aangenomen dan die van de aanschaffingen van duurzame consumptiegoederen. Het meest sprekende voorbeeld zijn de postorderbedrijven.

nemen. Het is bekend, dat het minder bij de spaarbanken bespaarde' toen grotendeels in de consumptieve sfeer is aangewend en het is dan ook waarschijnlijk, dat op deze wijze de, mede door verscherpte wettelijke bepalingen veroorzaakte, daling van het afbetalingskrediet in haar gevolgen voor de omzet van duurzame verbruiksgoederen is gecompenseerd.

De hoge kapitaalmarktrente in 1957 heeft middelen, die anders naar de spaarbanken zouden zijn gevloeid, een andere bestemming doen vinden. Men denke slechts aan de befaamde woningbouwlening. (Opmerkelijk is de sterke toeneming van het volkskrediet in dit jaar. Hierin kan een aanwijzing zijn gelegen, dat bepaalde vormen van volkskrediet in de plaats zijn getreden van het minder gemakkelijk beschikbare afbetalingskrediet).

Het hoge niveau der spaarbankbesparingen in 1958 en volgende jaren is behalve aan een herstel van de kortstondige recessie o.a. toe te schrijven aan de gedaalde kapitaalmarktrente, welke de belegging op spaarrekening aantrekkelijker heeft gemaakt. Daarnaast moet worden gewezen op de pogingen van de handelsbanken spaargelden aan te trekken door middel van een attractieve rentevergoeding en andere faciliteiten. Met name in 1960 zijn de spaargelden, welke bij deze instellingen worden ondergebracht, zeer aanzienlijk gegroeid. Zoals ook uit de tabel kan worden afgeleid is de sterke groei van de spaarafdelingen der handelsbanken niet ongemerkt voorbijgegaan aan de traditionele spaarinstellingen. Vervolgens is het aannemelijk dat een belangrijk deel van de provenuen van effectenverkopen (aan buitenlandse beleggers) op de spaarrekeningen bij de handelsbanken is gestort, terwijl mede sprake zal zijn geweest van een zekere mate van omzetting van kreditsaldi in spaartegoeden.

Opvallend is de gelijkgerichtheid in ontwikkeling van afbetalingskrediet en besparingen bij spaar- en handelsbanken: jaren van groei en daling vallen — in grote lijnen bezien — voor beide samen. Zulks blijkt echter nauwelijks op te gaan voor volkskrediet en spaarbanksparen. Wellicht ook is bij deze kredietvorm ten onzent evenals in de Verenigde Staten in iets sterkere mate sprake van „emergency borrowing”. Waar het afbetalingskrediet de grootste component van het consumptieve krediet vormt kan niettemin worden gesteld, dat in de afgelopen zes jaren besparingen bij spaarbanken (en handelsbanken) en consumptief krediet in hun ontwikkeling een belangrijke mate van paralleliteit hebben vertoond. De oorzaken hiervan blijken gedifferentieerder te zijn dan alleen maar die van een gunstige algemene economische ontwikkeling, die zowel sparen als opnemen van consumptief krediet bevordert. Zo zijn politieke spanningen, wettelijke voorschriften inzake afbetalingen, grote starheid van de spaarbankrente t.o.v. de algemene rentestand op de kapitaalmarkt enkele der relevante factoren bij de ontwikkeling in de genoemde periode geweest.

Doch stellig zijn ook de Nederlandse jaargegevens in het algemeen niet in strijd met de stelling, dat een gunstige inkomensontwikkeling zowel aanzienlijke gezinsbesparingen induceert als een hoog niveau van (duurzame) consumptie en een belangrijke consumptieve kredietvraag veroorzaakt.

In een volgend artikel zullen wij de samenhang tussen consumptief krediet en sparen aan de hand van de beschikbare kwartaalgegevens aan een meer gedetailleerde analyse onderwerpen.

Huxley, Orwell en het Russische Partijprogramma

Een maatschappijbeeld.

Men zou zich een maatschappij kunnen denken, die uitsluitend bevolkt wordt door mensen die geen ander doel kennen dan de gemeenschap te dienen. Zij werken en leven geheel voor de gemeenschap en de gemeenschap geeft hen in ruil daarvoor volledige verzorging. De beschikbare goederen en diensten worden verdeeld naar rato der behoeften; kwantiteit of kwaliteit van het door de individu geleverde werk spelen daarbij geen rol. Rang en standen zijn er niet. Een overheid is er evenmin; het bestuur ligt op elk niveau in handen van organen, waarin burgers, daartoe gekozen door hun medeburgers, zitting hebben. Conflicten binnen of tussen deze organen komen niet voor omdat allen hetzelfde doel voor ogen hebben. De produktiemiddelen zijn alle gemeenschapsbezit en de gemeenschap is de enige werkgever. Het ruilmiddel geld is een verouderd verschijnsel en speelt een rol van afnemende betekenis, omdat steeds meer goederen en diensten gratis worden verstrekt. Belastingheffing kent men niet. Alles geschiedt in deze maatschappij volgens een alomvattend plan; maatschappelijke verspillingen weet men te mijden. Er is een hoge produktie en welvaart.

De mensen in deze maatschappij hebben hun buitengewone gemeenschapszin niet vanzelf gekregen. Zij brengen hun gehele jeugd door in internaten, waar zij een intensief en ononderbroken indoctrinatieproces ondergaan. De methodiek van dit proces berust op onderzoekingen en ervaringen van vele jaren. Het succes ervan is bij voorbaat verzekerd. Ook bij de volwassen individu wordt de toewijding voor de gemeenschap voortdurend op peil gehouden. Vaste banden binden hem met de gemeenschap. In het kader van zijn werk heeft hij zitting in vele organen: o.a. in planningcommissies, produktiviteitscommissies en bestuurscolleges. Hij gebruikt zijn maaltijden in gemeenschappelijke kantines en brengt zijn vakanties door in collectieve ontspanningsoorden. Sport en liefhebberijen bedrijft hij in collectief verband. Mocht hij ooit neigingen vertonen naar het eigenbelang af te dwalen dan zullen de gemeenschapsleden om hem heen dit direct waarnemen en hem terugbrengen in het juiste spoor. Want een ieder heeft geleerd het gemeenschapsbesef niet alleen in zichzelf, maar ook in anderen te bewaken. Controle is dat niet; het is behulpzaamheid. Wie oud geworden is en zijn plichten vervuld heeft, wordt door de gemeenschap niet in de steek gelaten. Hij wordt opgenomen in een bejaarden-internaat waar hij in collectief verband een onbezorgde levensavond kan genieten.

Het Russische Partijprogramma.

Dit lijkt misschien een irrealistisch beeld? Volgens de communistische denkbeelden is dit het einddoel van de maatschappelijke ontwikkeling. Dit beeld vindt men in stukjes en beetjes verspreid in het jongste Russische Partijprogramma, dat op 30 juli jl. werd gepubliceerd. Het Programma laat er geen twijfel over bestaan dat men een samenleving van het hierboven beschreven type in de Sowjet-Unie beoogt te verwezenlijken. En ook dat men daarbij in de komende 20 jaar een heel eind op weg wil komen. Wij geven een aantal citaten. Eerst enkele zinsneden uit een paragraaf waarin de beginselen van het communisme

worden uiteengezet: „Communisme is een klassenloos sociaal systeem, waar alle produktiemiddelen eigendom zijn van de gemeenschap. Een ieder zal beloond worden naar zijn behoeften, niet naar zijn bekwaamheden. De typerende eigenschappen van de mens in de communistische maatschappij zullen zijn: communistisch bewustzijn, ijver, discipline en toewijding voor het belang van de gemeenschap. Harmonieuze betrekkingen tussen individu en gemeenschap zullen worden gevestigd op basis van eenheid van publieke en persoonlijke belangen. Een ieder zal dan ook vrijwillig werken voor het voordeel van de gemeenschap”.

Deze vrijwilligheid van de arbeid neme men vooral niet te letterlijk, want elders in het Programma staat: „Het is onmogelijk voor een man in een communistische maatschappij om niet te werken, want noch zijn sociaal bewustzijn, noch de publieke opinie zullen het gedogen”. En nog duidelijker t.a.p.: „hij die niet werkt, zal ook niet eten”. Een opmerkelijk punt in het Programma is de voorgenomen eliminering van het overheidsgezag: In een centraal geleide planhuishouding is dit wel het laatste wat men zou verwachten. Toch wordt duidelijk en bij herhaling gesteld: „De Staat zal geleidelijk moeten verdwijnen. De overheidsorganen zullen langzamerhand worden omgezet in organen van publiek zelfbestuur. Het aantal gesalarieerde overheidsdienaren zal steeds verder afnemen. Een steeds groter aantal burgers die actief aan de bestuurswerkzaamheden deelnemen zal hun plaats innemen. De overheidsdienst zal tenslotte ophouden een beroep te zijn”.

Hoe de genoemde „organen van publiek zelfbestuur” nu in feite zullen functioneren en coöpereren blijft onduidelijk. Maar het laat geen twijfel dat als deze organen in de plaats treden van de overheidsorganen, dit geen loutere verandering van naam is voor het overheidsgezag. In principe zal elke Sowjetburger (mits hij zich een goed en bekwaam communist betoont) de kans krijgen in het bestuursapparaat zitting te nemen. Dit weliswaar tijdelijk (enkele jaren wellicht) want periodieke roulering om een ieder zijn kans te geven wordt wenselijk geacht. Het beoogde effect is de Overheid als „macht boven de mensen” te vervangen door het principe van „bestuur door allen”. Het Programma noemt dit de ware democratie. Deze „democratie” geldt echter alleen voor conformisten; ook al zou de grote meerderheid van het Sowjetvolk van de toekomst overtuigde communisten zijn (wat gezien de hierna te beschrijven massale indoctrinatie lang niet onwaarschijnlijk is) dan nog ontbreekt aan deze democratie iets fundamenteels omdat de stem van de andersdenkende minderheid niet zal kunnen klinken.

Het Programma geeft voorts een uitvoerige uiteenzetting over de economische functionering van het communistische stelsel. Het meest opvallend is daarbij de terugdringing en tenslotte de afschaffing van het ruilmiddel geld. Wij citeren: „De komende 20 jaar zullen onder andere de volgende goederen en diensten gratis worden: onderwijs, medische verzorging, kinderverzorging, vervoer, huisvesting, warme maaltijden...”. Meer en meer goederen en diensten zal men zonder betaling kunnen krijgen. Daarmee staat het volgende in direct verband: „Als het communistische stelsel voltooid is, zullen goederen/geldbetrekkingen economisch verouderd zijn en geleidelijk

verdwijnen". Dit laatste geldt natuurlijk alleen de interne economische betrekkingen.

Enkele vragen.

Bij de geciteerde programmapunten rijzen enkele vragen: Hoe kan men in een maatschappij, waar de prestatie van geen invloed is op de beloning, de mensen ertoe brengen zich meer dan nominaal in te zetten voor hun werk? Hoe kan men het volk op de beschreven wijze zelfbestuur geven, zonder dat eindeloze intriges en chaos daarvan het gevolg zijn? Hoe kan men gratis goederen en diensten verschaffen zonder dat dit leidt tot ongehoorde verspillingen in het gebruik? Kortom: hoe kan een dergelijk systeem ooit doelmatig functioneren?

Op deze vragen is slechts één antwoord mogelijk. Een samenleving, waarin produktie, verdeling en bestuur zo fundamenteel anders georganiseerd zijn, kan slechts bevredigend werken met een *andere mens*. Een mens wiens dominerende innerlijke drang het is, de gemeenschap te dienen. Het gehele systeem is ontworpen met deze mens als uitgangspunt. Er zijn dus voorzieningen nodig om de leden van de gemeenschap in deze richting te vormen. Wij zullen zien, welke aanwijzingen het Programma daarvoor geeft. „Een gelukkige jeugd voor ieder kind is één der voornaamste en nobelste aspecten van de opbouw van het communisme. Binnen 20 jaar zal een netwerk van internaten voltooid zijn, waarin elk Sowjet-gezin desgewenst zijn kinderen gratis kan onderbrengen. De betekenis van de school is gelegen in het bijbrengen van kennis en liefde voor de arbeid en het meegeven van het communistische bewustzijn en de communistische mentaliteit”.

Dit laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Een

grondiger indoctrinatie is niet mogelijk. De plaatsing der kinderen in een internaat is vrijwillig voor de ouders, zo luidt het terloops in het Programma. Er is echter aanleiding deze vrijwilligheid te wantrouwen. Er zal een internatennet gebouwd worden met een capaciteit, berekend op opname van de gehele jeugd tot het 21e levensjaar. Deze internaten worden niet voor niets gebouwd. Er zal tenminste pressie op onwillige ouders worden uitgeoefend. Voor zover er invloed van de ouders op de vorming overblijft, stipuleert het Programma dat: „De gezinsopvoeding in steeds groter harmonie gebracht moet worden met de publieke opvoeding”. De bedoeling is duidelijk: voor zover de ouders zich dan per se nog met de opvoeding willen bemoeien, zal erop worden toegezien, dat zulks in de juiste geest gebeurt.

Gevolgen van het Russische systeem.

Zien wij het goed, dan hangt het welslagen van de opbouw van een maatschappij, zoals die in de aanvang beschreven werd, af van de effectiviteit van het indoctrinatieproces. Als het mensenmateriaal dat de internaten gaan afleveren inderdaad van het menstype zal zijn, dat het Programma beschrijft, kan men verwachten dat het systeem economisch gezien bevredigend, misschien zelfs heel goed zal functioneren. De bekende theoretische efficiencyvoordelen van de planhuishouding komen dan goeddeels tot hun recht. Men behoeft er dan nog slechts voor te zorgen dat de Sowjet-mens in zijn levensperiode buiten internaatsverband (t.z.t. wacht hem de kostenloze opname in een bejaardeninternaat), de zorgvuldig aangekweekte instelling behoudt. Ook daarvoor geeft het Programma de nodige waarborgen.

Het gevolg van het systeem kan niet anders zijn dan dat het gezin sterk aan betekenis inboet. Dit is geen ongelukkig neveneffect, maar de opzet van het Programma. De internering van de jeugd is niet de enige factor, die het gezin aantast. De volledige inschakeling van vrouwen in het arbeidsproces is kennelijk de bedoeling; voor hen zal er „relatief licht, doch behoorlijk betaald werk zijn”. Ook de gezinsmaaltijd, het zwaartepunt van de gezinscultuur, wordt niet ongemoeid gelaten: „De uitbreiding van de publieke kantines tot zij in de behoefte van de gehele bevolking voorzien, vraagt speciale aandacht. De service en kwaliteit der maaltijden in publieke kantines zal drastisch verbeterd worden. Prijsverlagingen in kantines zullen steeds vooruitlopen op prijsverlagingen in levensmiddelenwinkels. De kantinemaaltijd zal dus steeds goedkoper zijn dan de thuis bereide maaltijd. Daardoor zal de publieke maaltijd binnen 15 jaar de thuismaaltijd overvleugelen. Op den duur zal de publieke maaltijd geheel gratis worden”. Een overduidelijke aanwijzing, dat men het eten in de openbare kantines wil stimuleren en het thuis-koken tenslotte geheel wil laten verdwijnen.

Er zijn in het Programma nog andere aanwijzingen te over, die alle aantonen dat het individu en het gezin zullen moeten wijken, overal waar zij met de gemeenschap in conflict komen. Daardoor zal de gemeenschap in het maatschappij-ontwerp van het Russische twintigjarenplan de alles dominerende factor zijn. Indien de economische hervormingen en het daaraan ten grondslag liggende indoctrinatieproces slagen, zal de Sowjet-Unie van de toekomst het beeld vertonen van een hoog produktieve en relatief efficiënte welvaartsmaatschappij. Een maatschappij echter die ons westerlingen herinnert aan de huiveringwekkende beelden uit „Brave New World” van Huxley en „1984” van Orwell.

Zijn de Britse managers te „slap”?

Over het algemeen wordt „managersziekte” als een medisch begrip gehanteerd. De Britse econoom, auteur en radiospreker, Graham Hutton, heeft echter dit begrip in zekere zin verruimd. Hij verwijt namelijk de Britse managers een te slappe houding. Zijn therapie luidt, aldus „The Financial Times” van 7 april jl.: „Better be bloody, bold and resolute than timidly trying never to be unpopular, never to lose a vote anywhere, never to go against the masses”. Dit zal geen revolutie veroorzaken want het Britse volk heeft altijd leiderschap, „guts”, flinkheid en een zekere mate van excentriciteit gewaardeerd.

De Britse managers moeten niet alleen om morele redenen flinker worden, doch vooral om de nationale produktiviteit in grotere mate op te voeren. Het volharden in de zonde leidt tot devaluatie van het pond, hetgeen het einde van het sterlinggebied en mogelijk zelfs van het Gemeenebest kan betekenen. De auteur wijst de fiscale druk als de belangrijkste oorzaak aan van de „apathy, laziness, resignation and sheer despair” in de leidende managerskringen van het Verenigd Koninkrijk. Er is geen voldoende stimulant om hen te leiden tot „pull off their coats, roll up their sleeves and get on their toes”.

Mogelijk leiden de sindsdien doorgevoerde wijziging van de fiscale tarieven en de eventuele aansluiting bij de E.E.G. tot een Brits „reveil”.

Europa-bladwijzer

No. 13b

Naar het zich laat aanzien zal de maand oktober voor de ontwikkeling van het antitrustrecht in de E.E.G. van zeer grote betekenis zijn, omdat de beraadslagingen in de plenaire zitting van het Europese Parlement over de eerste ontwerp-kartelverordening (O.K.V.O.) van de Europese Commissie dan een aanvang zullen nemen, na een grondige voorbereiding in de gespecialiseerde commissie voor de Interne Markt van het Parlement en na de uitvoerige beraadslagingen van het Economisch en Sociaal Comité. Het voorstel van de Europese Commissie is dan juist een jaar oud. In dat jaar is door talloze instanties, commissies en deskundigen, welke een grondig onderzoek naar het ontwerp hebben ingesteld, zoveel en zo verscheiden kritiek op het ontwerp geoefend, dat het moeilijk is daarvan een overzicht te krijgen, vooral ook omdat deze kritiek nu eens de principiële opzet van het voorstel betrof, dan weer belangrijke en praktische details. Men zou kunnen zeggen, dat al deze kritische beschouwingen thans zijn gesublimeerd in de rapporten *Deringer* (rapporteur) van de Commissie voor de Interne Markt van het Europese Parlement, waarin wijzigingen in de O.K.V.O. worden voorgesteld, welke zo essentieel zijn, dat zij in feite een nieuw ontwerp vormen¹⁾.

Zo wordt bijv. het in de O.K.V.O. neergelegde onderscheid tussen oude en nieuwe kartels (vóór resp. ná het van kracht worden van de eerste kartelverordening tot stand gekomen) in het wijzigingsvoorstel *Deringer* geheel geschrapt, terwijl ook de zo omstreden aanmeldingsplicht voor kartels daarin niet meer voorkomt. Zeer ingrijpend is ook dat, anders dan in de O.K.V.O., aan de Europese Commissie de uitsluitende bevoegdheid wordt toegekend om te beslissen of een kartelregeling of een machtspositie al dan niet onder het principiële verbod van art. 85, lid 1, E.E.G. valt. In het voorstel van de Europese Commissie waren naast de Commissie zelf (art. 7, lid 2) ook de nationale autoriteiten (met name de gewone rechter!) bevoegd zich hierover uit te laten, zij het onder zekere voorwaarden. Vele wijzigingsvoorstellen van de rapporten *Deringer* betreffen dus de kern van het ontwerp van de Europese Commissie en het is te verwachten, gezien ook het voorspel in het Economisch en Sociaal Comité, dat het debat in het Europese Parlement zeer heftig en bewogen zal zijn en, dat de O.K.V.O. niet zonder essentiële wijzigingen de nog verre eindstreep, de goedkeuring en vaststelling door de Raad van Ministers, zal halen.

Lucy Willemetz (*La Mise en Oeuvre des Règles de Concurrence énoncées par le Traité de Rome* in „Revue du Marché Commun” 36, 1961, blz. 192-201) laat ons nog eens duidelijk zien hoe belangrijk het is, dat men uiteindelijk tot een systeem komt, dat in de praktijk ook werkelijk effectief zal zijn en waarbij een grote administratieve rompslomp zo goed mogelijk wordt vermeden. In haar nuchter en zakelijk artikel komt bijzonder duidelijk tot uiting waar het hier in wezen om gaat en welke principiële kritiek op de structuur van de O.K.V.O. te geven valt. Wanneer men dit opstel aandachtig doorleest zijn de wijzigingen, welke

de Commissie voor de Interne Markt voorstelt, aanzienlijk gemakkelijker te begrijpen, al wil dat uiteraard niet zeggen, dat men het er ook mee eens zal zijn. Zo geeft de schrijfster aan wat de voor- en nadelen van de verplichte aanmelding van kartels zijn, evenals die van het vergunningstelsel. Ook worden de problemen rondom het overgangsregime en de verhouding tussen de Europese Commissie en de nationale autoriteiten op een voor een ieder duidelijke wijze geschilderd, terwijl eveneens aandacht wordt gegeven aan de suggesties, die in de loop van dit jaar naar voren zijn gekomen.

In ons land heeft *Dr. C. H. Schouten* het ontwerp van de Europese Commissie besproken („Een eerste poging tot effectivering van het concurrentiebeleid in de E.E.G.” in „De Naamloze Vennootschap”, juni/juli 1961, blz. 59/61 met tekst en toelichting van O.K.V.O. in het nummer van augustus 1961, blz. 69/76), waarbij onder andere enige desiderata van de commissie voor internationale sociaal-economische aangelegenheden van de (Nederlandse) sociaal-economische Raad worden gezien. In vrijwel alle beschouwingen kan men lezen, dat in „sommige kringen” als ernstig bezwaar tegen het gehele ontwerp wordt gevoeld, dat dit eenzijdig de nadruk legt op art. 85 en niet voldoende nadere regels stelt voor het misbruik maken van machtsposities, waarover art. 86 E.E.G. spreekt. Deze kritiek, die vooral van Franse zijde schijnt te komen (vgl. *Pierre Drouin* in „Le Monde” van 24 februari 1961, *Littérature* 1961 blz. 94), is met veel vuur in het Economisch en Sociaal Comité naar voren gebracht door *Gingembre*, algemeen gedelegeerde van de „Confédération générale des petites et moyennes entreprises” („Concurrence et Positions Dominantes au sein du Marché Commun” in „Le Droit Européen”, april 1961, blz. 121-127): „Régler la question des ententes sans régler en même temps celle des positions dominantes serait admettre que, par un véritable distorsion, on veuille écarter le véritable problème pour pouvoir le négociateur plus aisément avec de forces économiques déjà plus que souveraines; tandis que réglementer étroitement les ententes, c’est, au contraire, priver les entreprises, moyennes ou autres, du moyen de résister aux positions dominantes et ne leur permettant plus de chercher à maintenir, vis-à-vis des positions dominantes, les libertés nécessaires”.

In het begin van dit jaar heeft bij ons *Prof. Dr. I. Samkalden* (S.E.W.-Europa 1961, blz. 337-338) dit bezwaar al afgewezen, gelijk de Europese Commissie dit in het Economisch en Sociaal Comité later deed, omdat uit het verschil van opzet van artt. 85 en 86 voorkomt, dat aan dit laatste artikel een kleiner aantal nadere regelingen wordt toegevoegd, zonder dat uit dit kleinere aantal blijkt, dat het niet even doelmatig gehanteerd zou kunnen worden. In dezelfde geest laat nu de Duitse kartelrecht deskundige en Bundesrichter *Dr. A. Spengler* („Das Marktbeherrschende Unternehmen im E.W.G.-Vertrag” in „Wirtschaft und Wettbewerb (W.u.W.)”, augustus 1961, blz. 509-529) zich uit. In een uitvoerige uiteenzetting verdedigt deze het voorzichtige beleid van de Europese Commissie ten aanzien van economische machtsposities, omdat er in het begin te weinig concrete gegevens over bekend waren om een doeltreffend beleid op dit gebied mogelijk te maken. Het zal bovendien zeer moeilijk zijn om nadere regels te stellen

¹⁾ Op moment van schrijven waren deze rapporten nog niet officieel gepubliceerd. Thans is het verslag verschenen als document 57 van de zittingsdocumenten van het Europees Parlement.

om aan de termen van art. 86 E.E.G. een duidelijke inhoud te geven.

Een groot gedeelte van het betoog van Spengler gaat over de betekenis van de begrippen „machtspositie” en „misbruik”, zoals art. 86 die vermeldt. Om de eerste term nader te omlijnen moet eerst de zgn. „relevante markt”, waarop de machtspositie zich zou afspelen, worden bepaald en deze markt moet niet slechts territoriaal worden begrensd, maar vooral ook naar de aard van de in geding zijnde (substitutie) produkten. Daarbij rijst de vraag, of het E.E.G.-antitrustrecht wel kan worden toegepast, ten aanzien van ondernemingen, die buiten de Gemeenschap zijn gevestigd, maar desniettemin een machtspositie op de Euromarkt bezitten. Is deze relevante markt eenmaal vastgesteld, dan betekent dat niet, dat daarmee ook de machtspositie als zodanig is bepaald. Voor dit economische begrip is het bijzonder lastig een afdoend juridisch criterium te vinden, zoals Spengler aan de hand van vele voorbeelden aantoont. Hetzelfde geldt natuurlijk voor het begrip „misbruik”, dat ook wel bedoeld zal blijven een uiterst vage term te blijven. Het komt ons voor, dat men Spengler dan ook niet moet verwijten, dat zijn conclusies in dezen alleen negatief zijn en dat hij slechts aangeeft, dat elk criterium uiteindelijk toch ergens gebrek aan vastheid vertoont. Dat is nu eenmaal inherent aan de stof, hoe onaangenaam dat voor de betrokken ondernemingen zal zijn.

Dat hier zo langzamerhand een zekere gelatenheid past met betrekking tot de rechtszekerheid blijkt ook nog eens uit een interessante verhandeling van *Prof. Dr. S. L. Gabriel* („Zur Interpretation des Art. 65 des Montanvertrages” in „Weltwirtschaftliches Archiv” 1961, blz. 1-45), waarin ten aanzien van de E.G.K.S. de inhoud van diverse criteria in de artt. 65 en 66 E.G.K.S. nader wordt bezien. Boeiend is daarbij de parallel, die met de Amerikaanse rechtspraak wordt getroffen. De artikelen van Spengler en Gabriel laten in elk geval de indruk achter, dat het buitengewoon moeilijk zal zijn om binnen de E.E.G. in het antitrust- en kartelrecht tot een uniforme rechtspleging te komen, indien ook de autoriteiten van de Lid-Staten zelfstandig bevoegd zouden blijven om over de toelaatbaarheid van kartels en machtsposities te oordelen.

Onlangs kregen wij het uit twee delen bestaande werk „American enterprise in the European Common Market; a Legal Profile” (Uitgave Michigan Law Studies, University of Michigan, 1960) onder de redactie van *Prof. Eric Stein*, in handen. Dit boek, dat ook voor niet Amerikaanse juristen zonder twijfel een schat van gegevens bevat over uiteenlopende onderwerpen, zoals arbeidsrecht, industriële eigendom, belastingrecht, verdient een aparte bespreking, die hier nog niet kan volgen. Daarbij zal dan ook aandacht worden geschonken aan de zeer gedocumenteerde beschouwing van *Prof. Stefan Riesenfeld* („The Protection of Competition”, t.a.p. blz. 197-342), die in deel II van het boek is opgenomen. De schrijver gaat diep op de nationale kartelwetgevingen en hun karakter in, alvorens het kartelrecht van de E.G.K.S. en de E.E.G. te behandelen.

In deze rubriek is reeds eerder de aandacht gevestigd op literatuur, die zich bezighield met de vraag in hoeverre een nieuw Europees octrooi- en merkenrecht noodzakelijk is naast of ter vervanging van het nationale recht. De Europese Commissie heeft daartoe in november 1959 een studiecoördinatiecommissie ingesteld en men schijnt langzamerhand de overtuiging toegedaan dat uit de diverse mogelijkheden, die open staan, die weg gekozen moet worden, die leidt naar een „vreedzame coëxistentie” tussen

het E.E.G.-recht en de nationale wetgeving t.a.v. industriële eigendom. Dit blijkt onder andere uit een rede van een medewerker op de afdeling mededinging van de E.E.G., de heer *F. Froschmaier*, die vorig jaar sprak op een conferentie over „Legal problems of the European Economic Community and the European Free Trade Area”. (Een verzameling van deze toespraken is uitgegeven onder dezelfde titel, London, 1961. Zie Froschmaier: „Patents, Trade Mark and Licenses within the Community”, t.a.p. blz. 58-65).

Thans schrijft de voorzitter van bovengenoemde coördinatiecommissie (tevens voorzitter van het Internationaal Bureau voor de Bescherming van de Industriële Eigendom) *G. Finnis* („Les droits nationaux de propriété industrielle sont-ils appelés à disparaître?”, in „La propriété industrielle”, 1961, blz. 133) eveneens hierover en geeft als zijn mening, dat het nationale recht niet moet verdwijnen en worden vervangen door een nieuw E.E.G.-recht. Wel acht hij, en met hem de coördinatiecommissie, de mogelijke instelling van een „federaal” octrooi-, merken- en modellenrecht een onderzoek waard. De betrokken regeringen blijken overeen te zijn gekomen de drie verdragen voor federale octrooien, merken en modellen te doen ontwerpen. Al zou dan het nationale depot naast het E.E.G.-depot blijven bestaan, de heer Finnis ziet die coëxistentie toch maar als tijdelijk: op de duur zal het streven naar uniformiteit in het merken- en octrooirecht het winnen. Anderen hopen nog tot een harmonisatie van de nationale wetgeving te komen. Uiteenzettingen daarover treft men aan bij *A. Colas* en *Ch. Reibel* („Problème de l'harmonisation des législations en matière de brevets d'invention”, in „La propriété industrielle”, 1961, blz. 106), die de vraagstukken rondom het octrooirecht onderzoeken en in het kort het onderling afwijkende Franse en Duitse stelsel vergelijken.

Naast een Europees recht met betrekking tot de industriële eigendom bestaan er ook min of meer uitgewerkte plannen over een Europese naamloze vennootschap. Het is moeilijk de stemmingen precies te peilen, maar waarschijnlijk bestaat er tegen een Europese N.V. meer tegenstand dan tegen een Europees merk of octrooi. De Duitse hoogleraar *J. Bärmann* heeft zich in elk geval nogal kritisch over de plannen uitgelaten („Einheitlicher Gesellschaftsform für die europäische Wirtschaftsgemeinschaft. Ein Kritischer Bericht”, in „Archiv für die civilistische Praxis”, 1961, blz. 97) bij zijn bespreking van de in 1960 te Parijs gehouden conferentie over dit onderwerp en van het opstel van *J. Rault*. Bärmann ontkent, dat in de praktijk waarlijk venootschapsrechtelijke moeilijkheden ontstaan bij de oprichting van dochtermaatschappijen of associatievormen in de E.E.G.-landen. De problemen liggen eerder op fiscaal en administratief terrein. Als theoretisch bezwaar is te noemen, dat een Europese N.V. de internationaal-privaatrechtelijke vraag welk (nationaal) recht bij onvolledigheid van de statuten te hulp geroepen moet worden, niet zou oplossen. Prof. Bärmann meent, dat het Verdrag dan ook meer in de richting der harmonisatie van de bestaande rechtsfiguren wijst.

De harmonisatie van de met de tarieven nauw samenhangende toepassingsvoorschriften wordt door *Dr. W. Mueller-Thuns* („Zollrechtsharmonisierung in der E.W.G.”, in „Europäische Wirtschaft”, 1961, blz. 184-186) besproken. De Europese Commissie heeft daartoe reeds twee aanbevelingen gedaan over het te belasten gewicht der ingevoerde artikelen en over de emballage. Diverse belangrijke punten zijn nog in studie, zoals bijv. een gelijk-

tijdige invoering van de voorschriften en het „origine”-vraagstuk.

Hier en daar kan men enige ontevredenheid beluisteren over de verscheidenheid in belastingdruk voor de ondernemers in de Lid-Staten van de E.E.G., waardoor de concurrentieverhoudingen zouden worden vervalst. *Prof. W. Albers* en *Dr. H. Weise* publiceerden in nr. 55 van de reeks „Kieler Studien” een boek over „Wettbewerbsverschiebungen durch die unterschiedliche Steuerbelastung von Produktionsmitteln in der europäischen Integration” (403 blz.). Het werk met deze lange titel bestaat uit twee delen. Een theoretische analyse van de economische uitwerking van belastingen op produktiemiddelen vormt het eerste deel en een beschrijving van accijnzen in een aantal Europese landen vindt men in het tweede deel. De schrijvers zoeken te bepalen wat onder de term belastingen op produktiemiddelen moet worden verstaan. Helemaal geslaagd zijn zij daarin niet, al is dit niet het hoofddoel van het theoretisch onderzoek. Dit laatste zien zij blijkbaar in een zo zorgvuldig mogelijke beschrijving van de effecten, die zich bij uiteenlopende methoden van belastingheffingen op produktiemiddelen kunnen voordoen. In dit opzicht sluit het boek aan bij het bekende werk van *Prof. Dr. C. Goedhart*: „De leer der openbare financiën”. Het tweede deel beschrijft zeer grondig de belastingen op ruwe olie, brandewijn, suiker en zout, in de landen van de E.E.G. benevens Oostenrijk, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk geheven. Bij elk van de landen krijgt men eerst een inzicht in de plaats en betekenis van de verbruiksbelastingen in het belastingstelsel; pas daarna worden de belastingen zelf beschreven. Vooral deze beschrijving, die zeer veel feitenmateriaal bevat, maakt het boek tot een goed naslagwerk.

Het Engelse besluit om onderhandelingen te beginnen over een lidmaatschap van de E.E.G. heeft de relatie E.E.G.-Vrijhandelszone, waarover reeds zoveel werd geschreven, weer veranderd. Denemarken heeft al aangekondigd Engeland te volgen; Zweden, Zwitserland en Oostenrijk zullen beslist niet tot de E.E.G. toetreden wegens het politieke karakter, dat de Gemeenschap draagt. In deze kolommen is al meermalen literatuur vermeld, waarin de moeilijke positie van Oostenrijk tot uitdrukking wordt gebracht. Op zuiver economische gronden is voor dit land niet de kleine Vrijhandelszone, maar juist de E.E.G. van groot belang, waarvan het echter wegens de volgens het „Staatsverdrag” vereiste neutraliteit geen lid kan worden. *Prof. F. Nemschak* („Oesterreich und die europäische Integration”, no. 4 van de serie, Oesterreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, 1960, 57 blz.) heeft deze vraagstukken nog eens uiteengezet en duidelijk verklaard waarom Oostenrijk zich bij de Zeven en niet bij de Zes moet aansluiten. Voor dit land is de verhouding van deze twee economische blokken dan ook van vitaal belang, zodat alle mogelijkheden voor een zgn. „Brückenschlag” grondig moeten worden onderzocht; *Nemschak* was over deze „Brückenschlag” zeer pessimistisch, omdat een tol-unie en een vrijhandelszone elkaar in beginsel niet verdragen. Maar het is mogelijk, dat door de jongste ontwikkelingen de Zes en de Zeven elkaar toch zullen vinden.

De associatie van Finland met de Vrijhandelszone vormt het centrale onderwerp van het E.F.T.A.-Bulletin (april 1961, blz. 4-9), dat tevens een overzicht van de Finse economie geeft en een beschouwing biedt over de werking van de Conventie van Stockholm, waarin de doeleinden worden besproken en de geleidelijke afschaffing van de invoerrechten. Bovendien wordt de zgn. origine-bepaling be-

handeld (blz. 10-11), waarvan men een uitvoeriger bespreking aantreft in „Europäische Wirtschaft” („Die Handhabung des E.F.T.A.-Ursprungssystem”, in E.W. 1961, blz. 231/2).

E.G.K.S.

Dr. A. C. de Ruiter („Europees Vragenrecht” in „Tijdschrift voor Overheidsadministratie”, 1961, blz. 254) wijst op een kwestie van parlementair recht, die door één van de Nederlandse leden van het Europees Parlement, *Ir. H. Vredeling*, aan de orde is gesteld. Op vragen van laatstgenoemde aan de vice-voorzitter van de Hoge Autoriteit, had de Hoge Autoriteit gesteld, dat deze alleen persoonlijk buiten de voor de uitoefening van het parlementair vragenrecht geldende procedure, zouden kunnen worden beantwoord. Op een volgende vraag van *Ir. Vredeling*, die daarbij wees op het „parlementair gebruik in democratisch geregeerde landen, dat officiële parlementaire vragen, gericht aan een minister of een staatssecretaris officieel beantwoord worden door de betrokkene, daarbij sprekend namens de betrokken regering”, had de Hoge Autoriteit geantwoord dat „in het systeem van het E.G.K.S.-Verdrag geen plaats is voor parlementaire vragen, welke officieel aan een lid van het College worden gesteld”. De Europese Commissie bleek dezelfde mening te zijn toegedaan. *Dr. De Ruiter* gaat in bovengenoemd artikel nader in op de juridische aspecten van deze kwestie en hij toont daarbij aan, dat formeel-juridisch het gelijk aan de kant van de Hoge Autoriteit en de Europese Commissie ligt. Niettemin betreurt *De Ruiter*, dat de Europese executieven deze formele beperking aan de uitoefening van het vragenrecht opleggen.

Een nuttige beschrijving van de werking van de E.G.K.S. gedurende de jaren 1952-1959 treft men aan in *L. Listers*: „Europe's Coal and Steel Community” (1960, 495 blz.), dat tegen de achtergronden van de behoeften en kostenprognoses tot 1975 van de E.G.K.S. en van Amerika en Engeland, en verder van de prijs- en handelspolitiek en transportproblemen de feitelijke werking van deze supranationale instelling grondig behandelt. Er wordt nagegaan in hoeverre de bereikte resultaten in overeenstemming zijn met de in het Verdrag gestelde doeleinden en in hoeverre kostenverlaging en produktiviteitsverbetering is opgetreden en eventueel nog kan optreden in de toekomst.

Dr. Wilhelm Hick („Der Verbund von Kohle und Eisen als betriebswirtschaftliches Problem”, no. 28 in de serie „Veröffentlichungen der Schmakenbach-Gesellschaft”, 1960, 242 blz.) behandelt de vraagstukken der concentratiebeweging uit de twee bedrijfstakken van de E.G.K.S. De mogelijkheden en eventuele voordelen van bedrijfs-economische integratie in de E.G.K.S. worden gezien, waarbij natuurlijk art. 66 E.G.K.S. een rol speelt, als het artikel dat de fusies van ondernemingen aan het toezicht van de Hoge Autoriteit onderwerpt. Een objectieve beoordeling van deze concentratie van ondernemingen wordt bemoeilijkt door het feit, dat de optimale bedrijfsgrootte niet bepaalbaar is. In de afleveringen van juli en augustus van „Sociaal Economische Wetgeving”, afdeling Europa (2e jaargang, no. 4 en 5) verscheen van *Mr. A. J. O. Baron van Wassenaer van Catwijk* een studie over „De rechtsregels betreffende concentraties in artikel 66 van het E.G.K.S.-Verdrag”.

Middeleeuws

Tegen de tijd dat de strijd om de nieuwe melk-prijs moet worden gestreden komt er altijd weer wat leven in het agrarisch politiek bedrijf. De strijders trekken hun harnassen aan, de (stok)-paardjes worden van stal gehaald en ook wordt ijverig naar nieuwe wapenen gezocht. Momenteel vinden de eerste schermutselingen in de buurt van het toernooiveld reeds plaats en wij willen als een soort sportredacteur ons een moment wagen aan een beoordeling van de combatanten.

Een nieuw zwaar wapen zagen wij gehanteerd door ridder Biewenga van het Landbouwschap. Deze trachtte onlangs een voltrefter te plaatsen met de stelling dat niet de veehouderij een zeer groot deel van de garantiebedragen krijgt maar dat de consument daarmee gesubsidieerd wordt. Verder meende deze strijder voor het boerenbelang dat de binnenlandse kaasprijs naar boven moet. Waarom? Omdat hij laag is en omdat de Nederlandse consument best bereid zou zijn wat meer te betalen dan de buitenlandse en toch niet veel minder zou afnemen. In feite is dit een opwekking tot een vervolmaking van de monopolistische behandeling van de Nederlandse consument en een verdere afroming van de „consumers-rent”. (Met een soortgelijke redenering

zou men ook wel een verveelvoudiging van de tarieven van de waterleiding kunnen bepleiten; bij ons is het water ook goedkoop in vergelijking met het prijspeil in de Sahara). De „subsidiering” van de buitenlandse consument van kaas zou blijven bestaan zoals de Engelse consument van boter al jaar en dag door het buitenland gesubsidieerd wordt, en de toplaag in de onderontwikkelde gebieden die gecondenseerde melk gebruikt eveneens door ons „gesubsidieerd” wordt (zonder dit nodig te hebben). Wij nemen aan dat deze slagen tegenover een beleidsman die ook maar enigszins economisch is gepantserd afglijden als druppels voorjaarsregen van een glimmend kuras.

Jonker Roosenschoon (F.N.Z.) zocht het echt in een vertrouwde Middeleeuwse rusting en heeft de rechtvaardige prijs — *justum pretium* — weer van stal gehaald. Als een trouw volgeling van Albertus Magnus en Thomas van Aquino wenst Roosenschoon uit te gaan „van de inspanning en de materiële offers van de producent”. Wij zijn hier weer terug bij de „labores et expensae”

van 500 jaar geleden, waarbij wij er ons over verwonderen dat onze held nog niet teruggrijpt naar 1 Thess. 4 : 6¹⁾. Als wij trouwens de jonker zouden mogen geloven, zou een Middeleeuwse prijszetting reeds van toepassing zijn bij onze bouw-, ambachts- en middenstandsbedrijven — hetgeen onjuist is —, alsmede bij het binnenlands vervoer — hetgeen slechts ten dele juist is — alsook bij de elektriciteit, gas en water.

Als wij nu echter zouden aanvaarden dat wij bij de voorziening met zuivelprodukten iets hebben vergelijkbaar met de voorziening met water — een vergelijking die in zoverre opgaat dat wij in beide gevallen van „overlast” kunnen spreken — dan zouden wij ook moeten aanvaarden een ordening van de voortgebrachte hoeveelheid en een bepaald beleid t.a.v. het aantal arbeidskrachten dat bij de produktie zal worden ingeschakeld. En dit zijn nu juist de twee zwakke plekken in het harnas van de agrarische kampioenen. Als

men de vergelijking echter verder wil door-trekken: ook de Middeleeuwse gilden kenden tal van bepalingen om de produktie kwantitatief en kwalitatief te regelen en overtreding werd steeds streng gestraft.

Ook bij de klacht over de nadelige invloed van

de prijzen op de overschottenmarkt, waaraan men zich wil onttrekken, kan men enkele vraagtekens plaatsen. Bijv.: wat doet men dan op zo'n markt? Geen enkele exporteur zal in een markt blijven waar de vooruitzichten blijvend slecht zijn. En ook is het de vraag, of dit voor kaas wel opgaat. In de mate namelijk waarin wij met een specifiek Nederlands produkt komen is het moeilijker vol te houden dat anderen *daarmee* de markt overvoeren en tegen dumpingprijzen aanbieden.

Bovenstaande beschouwing houdt niet in dat schrijver dezes de Groenen niet welgezind zou zijn. Integendeel. Hij zag gaarne dat zij goed bewapend ten strijde trokken, d.w.z. met een sluitend geheel van constructieve voorstellen. De bewering dat er niets verricht kan worden omdat slechts een internationale oplossing baat zou brengen is een slechte camouflage van eigen zaken.

Rolde.

Dr. R. A. DE WIDT.

¹⁾ „Dat men zijn broeder niet slecht behandelde of bedriege in deze zaak, want de Heere is een wreker van dit alles, zoals wij U ook vroeger gezegd en nadrukkelijk betuigd hebben”. Red.

Jaar	Totale melk- pro- duktie (x 1.000 ton)	Export (x 1.000 ton produkt)	Melkprijs- jaar	Gemiddeld door de boer ontvan- gen prijs incl. uitkering L.E.F. (per 100 kg)
1956	5.822	473	1956-57	f. 28,42½
1957	5.876	461	1957-58	f. 28,46½
1958	6.134	474	1958-59	f. 28,05
1959	6.299	550	1959-60	f. 27
1960	6.721	570	1960-61	f. 26,50 à f. 26,80

Bron: L.-E.I. en Maandschrift C.B.S.

De kartelbepalingen in het E.E.G.-verdrag

Vele pennen van juristen en anderen zijn de laatste jaren in beweging gekomen over de vraag, of de artikelen 85 en 86 van het E.E.G.-verdrag — de twee kern-artikelen inzake de mededinging dus — een verbodswetgeving impliceren dan wel een misbruikwetgeving. Zonder iets toe te willen voegen aan de argumenten over en weer, voor zover deze het karakter dragen van interpretatie van de tekst van het verdrag, meen ik toch de aandacht te mogen vestigen op enkele implicaties, welke de lotgevallen van de eerste door de Europese Commissie ingediende ontwerpverordening ter uitvoering van artikel 87 m.i. inhouden.

Aan Franse en Belgische zijde bestaat zeer ernstig bezwaar tegen de aanmeldingsplicht: een juridisch bezwaar van fundamentele aard, namelijk dat men van niemand kan verlangen dat hij zichzelf van een misdrijf of overtreding beschuldigt. De in de publiciteit meest bekende verwezenlijking van deze rechtsregel is het betreffende amendement op de Amerikaanse constitutie, op grond waarvan o.a. getuigen voor congressionele commissies van onderzoek soms verklaren: „I refuse to answer this question on the ground that the answer might tend to incriminate me” (uit het hoofd geciteerd dus misschien niet 100 pCt. juist maar zuiver genoeg voor ons doel).

De gegrondheid van dit bezwaar valt m.i. moeilijk te ontkennen, zolang men inderdaad consequent vasthoudt aan het principe van de verbodswetgeving. Anderzijds kan ik begrijpen, dat de Europese Commissie noodzakelijkerwijze de beschikking moet hebben over een goed kartelregister, wil zij haar taak op het gebied van de mededingingsregelingen naar behoren verrichten. Het bezwaar zou m.i. vervallen, indien de E.E.G. als geheel bij monde van hare daarvoor in aanmerking komende organen zich duidelijk en onomwonden zou uitspreken voor het principe van misbruikwetgeving. In de uitvoeringsordonnatie(s) zou men dan bepalingen kunnen opnemen van de volgende materiële inhoud:

— Alle overeenkomsten, afspraken, uitvoeringsbeschikkingen en andere regelingen met een kartelkarakter dienen te worden aangemeld, op straffe van nietigheid.

— Aangemelde regelingen als bovenvermeld blijven van kracht totdat zij door de Europese Commissie nietig zijn verklaard wegens strijdigheid met de beginselen neergelegd in artikel 85.

— Nietig verklaring door de Europese Commissie geschiedt na onderzoek, waarvoor uiteraard procedure-regels moeten worden gesteld.

— Zulk een onderzoek zal, resp. kan door de Europese Commissie worden ingeleid, hetzij op grond van een bij haar ingediende klacht, hetzij op haar eigen initiatief.

Naar ik meen zullen wij allen binnen de E.E.G. ons dienen te realiseren, dat wij hebben te kiezen tussen:

a. het schenden van een fundamentele, internationaal erkende rechtsregel (verbodswetgeving met aanmeldingsplicht);

b. een regeling, die het kartelbeleid van de Europese Commissie ernstig zal belemmeren (verbodswetgeving zonder aanmeldingsplicht);

c. een regeling, die de Europese Commissie in staat stelt haar kartelbeleid *geleidelijk* — en zonder uitlokken van gewetensconflicten — te realiseren, namelijk misbruikwetgeving *met* aanmeldingsplicht.

Naar mijn mening kan de keus niet moeilijk zijn. De vraag kan rijzen of een dergelijk beleid wijziging van het E.E.G.-verdrag nodig zou maken. Daarover kan men verschillend denken; naar mijn mening is dit niet het geval. Misschien is het een gelukkige omstandigheid te noemen, dat de tekst van Deel III, Titel I, Hoofdstuk I van het E.E.G.-verdrag dermate slecht en rammelend is geredigeerd, dat men hier — zo men wil — tot in eeuwigheid over kan blijven kibbelen.

Naarden.

Mr. R. W. BOISSEVAIN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Het bedrag, dat De Nederlandsche Bank sedert 22 september door middel van de verlening van bijzondere kredietfaciliteiten ter tafel heeft gebracht, nl. f. 496 mln., is merkwaardigerwijs vrijwel gelijk aan de toeneming van het tegoed van 's Rijks Kas bij de centrale bank (f. 491 mln.). Slechts dank zij deze bijzondere financiering hebben de banken haar eigen belastingaanslagen kunnen voldoen en de opdrachten van haar cliënten tot overboeking naar de fiscus kunnen uitvoeren. De banken moesten daarbij echter accepteren, dat de verplichte kasreserve beneden het minimum daalde, vanzelfsprekend niet zoals in de kroniek van de vorige week abusievelijk stond dat de reserve hoger dan het minimumniveau lagen. Wanneer men zich baseert op de statistische gelddefinitie van het I.M.F., waarbij middelen in de kas van banken en Staat niet als geld worden beschouwd, heeft de uitbreiding van het krediet door De Nederlandsche Bank geen monetaire gevolgen.

De financiering der centrale bank is uiteraard slechts tijdelijk. De aflossing is ten dele een kwestie tussen Staat en Bank, nl. dat deel van de stijging van de schatkistpapierportefeuille, dat door discontering is ontstaan en waarbij de Bank een vordering op de Staat van de banken heeft overgenomen. Voor het overige zullen de banken zelf voor de middelen moeten zorgen. Dat is slechts mogelijk, wanneer eerst de bankkassen worden versterkt. Dit kan slechts op twee manieren geschieden, nl. doordat de Staat in zodanige mate zijn uitgaven vergroot, dat zijn tegoed bij De Nederlandsche Bank inkrimpt of dat de banken haar buitenlandse middelen aanspreken.

Als gevolg van het ritme in de staatsuitgaven realiseert zich de eerste mogelijkheid in de regel vanzelf. In de afge-

(advertentie)

voor verantwoord beleggen
in aandelen

lopen week is althans een deel van de aflossing van schatkistpromessen bij de banken terecht gekomen. T.a.v. een andere verruimingsmogelijkheid, nl. de kwartaaluitkering aan de gemeenten, is men minder zeker dan vroeger omdat men meent te weten, dat op deze uitkering reeds voorschotten zijn verricht, zodat deze bron juist nu minder rijkelijk zal vloeien. Daarom wordt gemompeld, dat het kasreservepercentage wellicht zal worden verlaagd.

Kapitaalmarkt.

De vorige week aangekondigde obligatie-uitgifte van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (f. 50 mln., 4 pCt., uitgiftekoers $98\frac{3}{4}$ pCt., looptijd 30 jaar, effectief rendement 4,11 pCt.) is niet alleen interessant omdat hieruit blijkt, dat de gemeenten de openbare markt toch niet geheel willen missen, maar ook omdat daardoor enig inzicht wordt verkregen in de ontwikkeling van de snelst.groeiende bankinstelling in ons land. Wat dit laatste betreft, ultimo 1947 waren door de bank bijna f. 45 mln. per resto aan obligatie- en onderhandse leningen opgenomen; per 1 juli 1961 was het bedrag f. 6.372 mln. In het eerste halfjaar 1961 heeft men voornamelijk de onderhandse markt begunstigd. De uitstaande obligaties stegen, dank zij de emissie in februari, per saldo met f. 77,8 mln., de onderhandse leningen netto met f. 330 mln. Men mag aan-

nemen, dat dit bedrag inmiddels hoger is opgelopen. Het is merkwaardig dat, terwijl nu ook de gemeentebank leent op een rentevoet die beneden het rentegamma ligt, de gemeenten niet zelf ter markt komen. Het zou erop kunnen wijzen, dat de positie van de bank als centraal opvang- en distributie-apparaat t.b.v. de gemeentefinanciën geconsolideerd schijnt te zijn.

(Ingezonden Mededeling)

HET VADERLAND

zoekt een

CHEF-REDACTEUR

voor zijn

FINANCIËLE REDACTIE

Brieven met uitvoerige gegevens
aan de directie, Parkstraat 27,
Den Haag.

DE STICHTING VAKOPLEIDING EN VAKEXAMENS „STIVO”

landelijk instituut voor vakonderwijs van de samenwerkende organisaties in de detailhandel in huishoudelijke artikelen, glas en keramiek, luxe- en kunstnijverheidsartikelen en speelgoederen, gevestigd te 's-Gravenhage.

vraagt voor spoedige indiensttreding

JONGE ECONOOM

Zijn functie zal het volgende inhouden:

- het mede leiding geven aan een cursus modern bedrijfsbeleid, bestemd voor jonge ondernemers in de detailhandel in deze sector.
- de opzet en organisatie van de opleiding voor vakexamens alsmede
- algemene assistentie van de directeur.

Het aanvangssalaris voor deze functie ligt in de orde van grootte van f. 8.000,—.

Brieven, bevattende zodanige gegevens dat een goede indruk van de sollicitant kan worden verkregen, zo mogelijk onder bijsluiting van een recente foto, te richten onder nr. E.-S.B. 60-1 aan postbus 42, Schiedam.

BAKKENIST, SPITS & CO.

te Amsterdam vraagt voor werkzaamheden op het gebied van de Administratieve Organisatie enkele jonge mensen met een goede administratieve opleiding, en belangstelling en aanleg voor organisatorische vraagstukken, voor de functie van

ASSISTENT

ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE

Het te verrichten werk is sterk variërend, zowel naar aard als naar bedrijfstak.

De salariering staat op behoorlijk niveau. De vooruitzichten zijn, bij gebleken geschiktheid voor het organisatie-werk, zeer goed.

Voorkeur genieten degenen, die een middelbare opleiding hebben genoten.

De leeftijd denken wij ons tussen 22 en 25 jaar.

Brieven, bevattende zodanige informaties, dat wij ons een goede indruk kunnen vormen, vergezeld van een goed gelijkende foto, te zenden aan: Bakkenist, Spits & Co., Economische Afdeling, Emmaplein 5, Amsterdam-Z.

Indicijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	6 okt. 1961	13 okt. 1961	29 dec. 1960	6 okt. 1961	13 okt. 1961
Algemeen	395	484 — 383	398	398	Robeco	f. 237	f. 246,50
Intern. concerns	564	677 — 528	544	543	Amsterd. Bank	392	364 ³ / ₄
Industrie	329	437 — 331	365	365			f. 248
Scheepvaart	176	223 — 174	192	190	New York.		380
Banken	220	251 — 218	229	234			
Handel enz.	149	185 — 150	164	162	Dow Jones Industrials	616	708

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 115,40	f. 114,20
Philips G.B.	1.183 ³ / ₄	995	1.031
Unilever	785	793	824
Hoogovens, n.r.c.	789	839	782 ¹ / ₂
A.K.U.	486 ¹ / ₂	402	390
Kon. Ned. Zoutind., Ketjen ..	1.035	1.169	1.167
Zwanenberg-Organon	870	950	979 ¹ / ₂
Rotterd. Droogdok	467	568	553

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,20	4,11	4,10
Aand.: internationalen a)	2,80	3,17	
lokale a)	3,38	3,54	
Disconto driemaands schatkist- papier	1,50	1 ³ / ₈	1 ³ / ₈ - 1 ¹ / ₂

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 50.000.000.— 4 pCt. 30-jarige Obligaties 1961

Grootte der stukken: nominaal f. 1000.— en f. 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f. 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

VRIJDAG 20 OKTOBER 1961

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 98³/₄ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zoonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

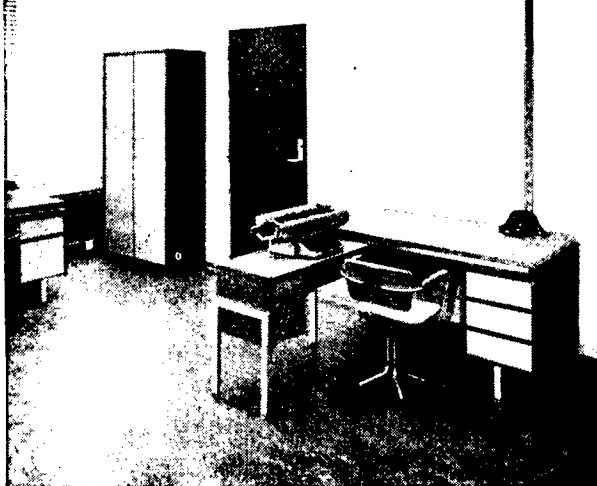
op de voorwaarden van het prospectus d.d. 12 oktober 1961.

Opneming van deze lening in de beursnotering te Amsterdam en Rotterdam zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

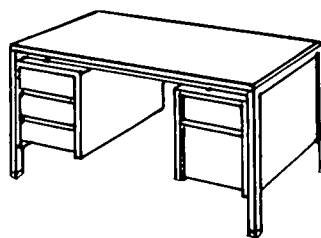
's-Gravenhage, 12 oktober 1961.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

DELTA meubelen

Een nieuwe tijd . . . een nieuwe vorm

LIPS Dordrecht
Stalen meubelen

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

DE N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ VAN DE
NEDERLANDEN VAN 1845

zoekt een functionaris ter opleiding tot deskundige op haar afdeling

PENSIOENPLANNING

Taak van de functionaris:

- het uitwerken van adviezen met betrekking tot pensioenregelingen.
- het redigeren van contracten en pensioenbrieven.
- het onderhouden van contacten met de buitendienstorganisatie.
- het verstrekken van adviezen zowel intern als extern op juridisch, fiscaal en sociaal gebied.

Vooropleiding:

Aan het vervullen van de functie gaat een gedegen vooropleiding op de verschillende afdelingen van de Levensverzekering Maatschappij vooraf. Behalve aan verzekeringsproblemen, wordt aandacht besteed aan vraagstukken van juridische, fiscale en economische aard.

Gezocht wordt:

een jurist of econoom

en

**een functionaris met een gedegen
vooropleiding en ambitie voor dit werk**

Max. leeftijd 35 jaar.

Voorwaarden zijn:

praktische gerichtheid
uitdrukkingsvaardigheid
leidinggevende kwaliteiten.

Geboden wordt:

een interessante, veelomvattende werkkring
grote zelfstandigheid
goede honorering en uitgebreide pensioenregeling.

Belangstellenden wordt verzocht hun eigenhandig geschreven sollicitatie met uitvoerige gegevens vergezeld van een pasfoto onder letters L.O. te richten aan de Directie van de N.V. Levensverzekering Maatschappij van DE NEDERLANDEN VAN 1845, Groenhovenstraat 2, 's-Gravenhage.

DE NEDERLANDEN VAN 1845

Alle verzekeringen

Bij de Provinciale Planologische Dienst in Zuid-Holland kan een:

ECONOOM of een **SOCIAALGEOGRAAF**

worden geplaatst.

Gezocht wordt een academicus (doctorandus) bij voorkeur met ervaring in het samenstellen van rapporten over verschillende onderwerpen in het kader van het regionale onderzoek.

De te benoemen functionaris zal het hoofd van de betrokken groep zo nodig moeten vervangen, ook in de velerlei contacten op provinciaal en regionaal niveau.

Salaris nader overeen te komen naar gelang van ervaring, opleiding en leeftijd.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties dienen te worden gericht aan de directeur van bovengenoemde dienst, Riouwstraat 178 te 's-Gravenhage.

Blijf bij

lees E.-S.B.!

Bij de Directie voor de Arbeidsvoorziening van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid bestaat voor

enige jonge academici

leeftijd tot omstreeks 30 jaar, (bij voorkeur juristen, economen en sociologen) de mogelijkheid om te worden opgeleid voor een leidende functie bij deze directie.

Na een stage van ca. 1 jaar in de rang van adjunct-referendaris (salarisgrenzen f. 515,— en f. 660,—) volgt bij gebleken geschiktheid aanstelling in vaste dienst in de rang van referendaris 2e klasse (f. 650,— en f. 960,—). Door roulering gedurende een jaar of 5 over de verschillende onderdelen van de directie wordt de opleiding voltooid, waarna benoeming in één der leidende functies, waaraan tenminste de rang van referendaris (f. 860,— en f. 1.115,—) is verbonden, zal volgen.

De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor hen, die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen, dan wel reeds enige jaren werkzaam zijn.

Brieven met vermelding van voll. personalia en genoten vooropleiding kunnen worden gericht tot de Directeur-Generaal voor de Arbeidsvoorziening, Zeestraat 73, Den Haag. Voor een oriënterend gesprek kan desgewenst telefonisch (183220, toestel 312/311) een afspraak worden gemaakt.

Het voorlichtings- centrum detailhandel

T.B.V. HET MIDDEN- EN
KLEINBEDRIJF

zoekt
voor de opbouw
en leiding
van het centrum

a. een bedrijfs-econoom

die bij gebleken geschiktheid aangesteld zal worden tot directeur van het centrum.

Aangeboden wordt een zeer belangrijke en veelomvattende functie, waarvoor kandidaten, die bewijzen kunnen overleggen van hun kennis, ervaring en leidinggevende kwaliteiten, zo mogelijk in de detailhandel opgedaan, in aanmerking komen. De functie zal overeenkomstig haar belangrijkheid gehonoreerd worden.

b. een stafmedewerker

die belast zal worden met de contacten tussen het centrum en de organisaties en instellingen van de detailhandel.

Voor deze functie is vereist ervaring in en kennis van de Nederlandse detailhandel, alsmede tact en inzicht om de contacten tussen het centrum en zijn relaties op te bouwen en te onderhouden.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties worden ingewacht bij het Hoofdbedrijfschap voor de Detailhandel, Nieuwe Parklaan 74 te 's-Gravenhage.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 september 1961

Kas, Kassiers en Dag- geldeningen . . . f	93.788.679,44	Kapitaal f	55.000.000,-
Nederlands		Reserve „	40.000.000,-
Schatkistpapier . . .	367.400.000,-	Deposito's op Termijn „	620.006.541,67
Ander Overheidspapier „	107.749.493,82	Crediteuren „	801.448.588,50
Wissels „	21.385.999,08	Geaccepteerde Wissels „	1.899.006,89
Bankiers in Binnen- en Buitenland	191.392.126,55	Door Derden	
Effecten, Syndicaten en Waarden	79.012.637,96	Geaccepteerd	1.181.875,72
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten „	51.156.162,81	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	61.027.755,75
Debiteuren „	656.616.365,55		
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	7.062.303,32		
Gebouwen	5.000.000,-		
	<u>f 1.580.563.768,53</u>		<u>f 1.580.563.768,53</u>

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

Het nog al maar snel toene-
men van het aantal abone-
nees van het weekblad

wijst er wel op hoezeer dit
beleggingsadvies-orgaan, dat
specifiek de belangen van
de particuliere belegger be-
hartigt, in een behoefte
voorziet.

Te verwonderen behoeft dit
eigenlijk niet, want Bel-Bel
tracht volledig objectief te
zijn; het is in begrijpelijke
taal geschreven en zeer
overzichtelijk van indeling.

★

**Vraagt toezending van gratis
proefnummer.**

★

Abonnementen (per jaar
f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50)
kunnen elk kwartaal ingaan
en dienen te worden opge-
geven bij de Administratie
van „Bel-Bel”, Postbus 42,
Schiedam.

18-10-1961

VAN HATTUM EN BLANKEVOORT N.V. BEVERWIJK

zoekt een bekwame

HOOFDADMINISTRATEUR

die belast zal worden met de leiding van de administratie en het
financieel beheer. Tot deze taak wordt ook — en in het bijzonder
— gerekend het verzamelen, rubriceren en interpreteren van
bedrijfseconomische gegevens.

De voorkeur gaat uit naar iemand met de nodige bedrijfservaring
in de leeftijd van 35 jaar of ouder, en in het bezit van het accoun-
tantsdiploma NIVA of VAGA, of althans vergevorderd met
deze studie.

Het betreft hier een zeer zelfstandige, goed gehonoreerde levens-
positie.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met uitvoerige gegevens te
richten aan:

Mr. H. Luijk, Organisatie-adviseur
Nachttegaallaan 6 te Wassenaar.

Telefonische inlichtingen worden niet verstrekt.

Het Wetenschappelijk Bureau van het NVV vraagt een

staffunctionaris

die

- a. adviezen met betrekking tot de uitvoering van de loonpolitiek kan uitbrengen;
- b. economisch en statistisch spuurwerk kan verrichten;
- c. het Verbond in deskundigencommissies kan vertegenwoordigen;
- d. kan bijdragen aan het scholingswerk.

De functie vraagt een grote mate van zelfstandigheid, initiatief, inventiviteit en belangstelling voor een veelheid van zeer uiteenlopende problemen.

Vereist is een vergevorderde academische economische opleiding of een daarmee vergelijkbare opleiding; ervaring op het gebied van de loonvorming is gewenst.

Salaris overeenkomstig NVV-stafregeling.

Sollicitaties te richten aan het NVV, P. C. Hoofstraat 180, Amsterdam-zuid.

HET GOUVERNEMENT VAN
NEDERLANDS-NIEUW-GUINEA

vraagt

JONGE ACADEMICI

voor de BESTUURSDIENST

Gevarieerde en interessante werkkring, zowel op staatkundig terrein (instelling van raden, groepsgemeenschappen e.d.), als op bestuurlijk gebied bij de verdere openlegging van het binnenland. Doct. ex. vereist; max. leeftijd 32 jaar. Aanvangssalaris f. 792,—, verhoogd met kinder- en duurteloeslagen. Uitzending op een hoger salaris is mogelijk in verband met voorpraktijk en/of mil. diensttijd. Aanstelling in vaste dienst of op kort verband. Voorzieningen inzake uitzendingskosten, ziektekosten, buitenlands verlof en pensioen. In voorbereiding is een wettelijke regeling tot instelling van een Bijstandcorps, waarin alle Nederlandse Gouvernementsambtenaren zullen worden opgenomen. Uitsstel van mil. dienst mogelijk. Zij, die in de loop van 1961 afstuderen, kunnen thans reeds solliciteren.

Sollicitaties onder letters BB aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Plein 1, 's-Gravenhage, op welk adres desgewenst nadere inlichtingen kunnen worden verkregen, elke werktijd tijdens de kantooruren.

BUREAU MR. DR. B. J. M. VAN SPAENDONCK TILBURG

roept gegadigden op voor de functie van

HOOFD AFD. STATISTIEK

De taak van deze functionaris zal o.a. zijn:

- de bestaande afd. statistiek verder uit te bouwen;
- de beschikbare statistieken op economisch en sociaal gebied zo doelmatig mogelijk te bewerken om een positieve bijdrage te kunnen vormen bij het te voeren beleid;
- een verfijning van de statistische methoden in het algemeen en afstemming daarvan op verschillende bedrijfstakken enz.

Geregeld overleg met het C.B.S., het Centraal Planbureau en overige in aanmerking komende instanties zal daarbij noodzakelijk zijn.

Betekenis van functie zal afhangen van vaktechnische kwaliteiten en persoonlijke hoedanigheden en activiteiten van functionaris.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met uitvoerige inlichtingen over opleiding en werkervaring, gaarne voorzien van recente pasfoto, kunnen onder letters H.A.S. binnen 10 dagen na verschijnen van dit blad gericht worden aan het

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE
WILHELMINAPARK 25 - TILBURG

Voor een vertrouwelijke behandeling zal worden zorg gedragen.